

บทที่ 4

ข้อค้นพบ: พลังชุมชนปกป้องคุ้มครองเด็กได้รับความปลอดภัย ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีเป้าหมายเชิงกระบวนการในการดำเนินการวิจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของอย่างสร้างสรรค์ จนชุมชนสร้างความรู้เพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กด้วยตัวเอง โดยไม่รอคอยให้นักพัฒนาจากภาครัฐและเอกชนมาดำเนินการให้เหมือนเช่นดังแต่ก่อน กลายเป็นชุมชนที่มีพลังความเข้มแข็งหรือศักยภาพในการปกป้องคุ้มครองเด็กในชุมชนของตนเอง ผู้วิจัยเชื่อว่าพลังในชุมชนเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้ยากหากไม่มีการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนคิดไตร่ตรองต่อประเด็นการพัฒนาเด็ก บทบาทของชุมชนในการคุ้มครองปกป้องดูแลเด็กให้เติบโตอย่างเหมาะสม รวมถึงมีความปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยง ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวในบทต่อไป ส่วนในบทนี้ผู้ศึกษาเสนอข้อค้นพบหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อแรก คือ การศึกษาวิเคราะห์พลังของชุมชนในการปกป้องคุ้มครองเด็กให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม อันเป็นผลมาจากการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือดำเนินงานในโครงการสร้างเสริมความปลอดภัยให้แก่เด็กในพื้นที่ชุมชนวัดประหารระบือธรรม ซึ่งพลังที่ค้นพบปรากฏทั้งที่เป็นพลังเชิงรูปธรรมที่ชัดเจน สะท้อนออกมาในลักษณะของการรวมกลุ่มจัดการปัญหา มีแผนงานจัดการปัญหาพื้นที่ไม่ปลอดภัยในชุมชนอย่างชัดเจน และพลังเชิงนามธรรมที่เป็นผลในเชิงความคิดของคนักวิจัยชุมชน ดังจะนำเสนอรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

1. “พลังกลุ่มคนร่วมมือร่วมใจสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน”: ศักยภาพและความเข้มแข็งของคนักวิจัยชุมชนในการสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน
2. “พลังการจัดการ”: การศึกษาวิเคราะห์ปัญหา การจัดทำแผนปฏิบัติการ และการแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์เพื่อเด็กในชุมชนโดยคนในชุมชน
3. “พลังความคิด พลังปัญญา”: จากการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างหนทางสร้างเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน
4. “พลังปิติ”: ความภาคภูมิใจของคนักวิจัยชุมชนในการเสริมสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน

1. “พลังกลุ่มคนร่วมมือร่วมใจสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน” :
ศักยภาพและความเข้มแข็งของของคณะนักวิจัยชุมชน
ในการสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของคณะนักวิจัยชุมชน ก่อให้เกิดการรวมตัวของคณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัวในชุมชนอย่างเข้มข้นกันมากขึ้นกว่าเดิม ในการรับรู้ปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ ค้นหาและดำเนินกิจกรรม เพื่อการป้องกันและส่งเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชนของตนเอง จากเดิมที่เป็นเพียงคณะทำงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่าย ที่มาปฏิบัติหน้าที่จัดกิจกรรมกับเด็กที่ศูนย์บริการครอบครัวในชุมชนเป็นประจำ ปัจจุบันก้าวเข้ามาเป็นคณะทำงานที่คิดค้นสร้างสรรค์หนทางเพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยแก่เด็ก และรวมกลุ่มกันอย่างเข้มข้นในการดำเนินงานเพื่อจัดการกับพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชน การรวมกลุ่มอย่างเข้มข้นมากขึ้นไม่ใช่แค่มาร่วมกันทำงานเพิ่มขึ้นอีกงานหนึ่งและไม่เพียงรวมตัวกันอยู่ในพื้นที่จริงทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่เป็นกลุ่มที่มีการเรียนรู้ มีการไตร่ตรองสะท้อนความคิดเห็น เกิดการร่วมคิดร่วมทำ จากคนที่มีความสนใจในปัญหาเดียวกัน ส่งผลให้เกิดศักยภาพและความเข้มแข็งของกลุ่มคณะทำงานพัฒนาเด็กและครอบครัวในการสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน ดังจะอธิบายในประเด็นหลักต่อไปนี้

1.1 การรวมตัวกันอย่างเข้มข้นในการทำงานเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กจากพื้นที่ไม่สร้างสรรค์

1.2 คณะนักวิจัยมีความสามารถด้านการทำงานร่วมกันมากขึ้น

1.1 การรวมตัวกันอย่างเข้มข้นในการทำงานเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กจากพื้นที่ไม่สร้างสรรค์

แต่เดิมนั้นแกนนำชุมชนวัดประหาระบือธรรม มีความสนใจและสมัครใจในการดำเนินงานจัดกิจกรรมเพื่อเด็กและครอบครัวในชุมชน และจัดตั้งศูนย์บริการครอบครัวขึ้นในชุมชนวัดประหาระบือธรรม 2 ในบ้านไม้หลังหนึ่ง ซึ่งได้รับการอนุเคราะห์จากนายพล วาสักดี เพื่อเป็นเรียนรู้และจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและครอบครัว อีกทั้งเป็นสถานที่ที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาเมื่อครอบครัวประสบปัญหาที่เรียกว่า “ศูนย์บริการครอบครัวในชุมชนวัดประหาระบือธรรม” โดยดำเนินการร่วมกับหน่วยงานเครือข่าย ในการจัดกิจกรรมบริการสังคมเพื่อให้เด็กและครอบครัวได้รับการพัฒนาและเด็กได้รับการปกป้องคุ้มครองเด็กในทุกด้าน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปผู้คนที่

สนใจกิจกรรมดังกล่าวกลับลดน้อยลง ยังคงเหลือแกนนำที่เป็นคณะทำงานพัฒนาเด็กและครอบครัวเพียง 5 ท่าน แต่เมื่อมีการรวมตัวเป็นคณะนักวิจัยชุมชนก็มีคณะทำงานเพิ่มรวมเป็น 9 ท่าน และมีผู้คนในชุมชนที่สนใจร่วมรับทราบปัญหาและให้ความร่วมมือในการแสวงหาหนทางแก้ไข ปัญหาและร่วมปฏิบัติการแก้ไขปัญหาก็หลายท่าน การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมครั้งนี้ ถือเป็นการทำงานชิ้นใหม่ โดยคณะทำงานพัฒนาเด็กและครอบครัวในชุมชนที่มีสมาชิกใหม่ ๆ ที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

1.1.1 ก่อร่างสร้างพลังร่วมมือร่วมใจจากผู้คนที่มีความสนใจปัญหาเดียวกัน

การรวมกลุ่มผู้คนที่มีความสนใจที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาเด็กมารวมตัวกัน เท่ากับว่าสมาชิกมีความสนใจและมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน เป็นการ รวม “พลังใจ” เพื่อเสริมกำลังใจซึ่งกันและกัน จากที่คนในชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยร่วมคิดถึงสภาพปัญหามาก่อน แม้ว่าจะมีหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน จะเข้าไปกระตุ้นให้คนในชุมชนรวมตัวเพื่อพัฒนาชุมชน แต่เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ได้เฉพาะรายชื่อเข้ามาคณะกรรมการแต่ไม่ได้คนที่มีความสนใจ และมักไม่เข้ามาร่วมกิจกรรม ทำให้กลุ่มคนที่สนใจจะแก้ปัญหาด้านเด็กจึงไม่มีพลังแข็งขัน แต่เมื่อมารวมกันคิดร่วมเรียนรู้ภายใต้กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมด้วยเป้าหมายสำคัญคือการสร้างเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชนวัดพระอารามหลวง พบว่า ผลของการมีส่วนร่วมคิด ร่วมคุย ปัญหาที่สนใจร่วมกัน เอื้อให้เกิดพลังผลักดันในการดำเนินการในชุมชน และส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันทำงานเพื่อเด็กแตกต่างจากในอดีต “คือเมื่อก่อนเราต่าง คนต่างคิดใจ . . . แต่ตอนนี้เรามาคิดรวมกันงานมันง่ายขึ้น จากที่มันยาก ต่างคนต่างคิดมันก็เลยยาก พอเรามา รวมตัวกันพูดคุยกันมันก็ง่าย เราต้องรวมตัวกันทำ” (แม่กึ่ง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

การก่อร่างเสริมสร้างพลังร่วมใจเริ่มต้นที่การกำหนดประเด็นที่เป็นโจทย์ในการศึกษา ร่วมกัน ในเวทีการประชุมวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2551 ได้มีการร่วมคิดและพูดคุยแสดงความคิดเห็นของสมาชิกบางส่วนในชุมชน ซึ่งได้ข้อสรุปว่าคนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมประชุมมีความสนใจ ปัญหาตรงกันเกี่ยวกับเด็กและครอบครัว เช่น “ปัญหาการเลี้ยงดูลูก ปัญหาผู้ใหญ่ใจร้ายที่กระทำต่อเด็ก เช่น พ่อแม่ที่ทอดทิ้งลูก และปัญหาพฤติกรรมเด็กวัยรุ่นในเรื่องการคบเพื่อน ยาเสพติด การพนัน มั่วสุม . . .” การตระหนักถึงปัญหาร่วมที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังกล่าว เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการรวมตัวเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันมีความเป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกอย่างมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและหน่วยงานเครือข่ายเป็นจริงได้ โดยทุกคนตัดสินใจหาทางออกร่วมกันว่าจะศึกษาหาแนวทางเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยหรือสร้างสรรค์แก่เด็ก จากความตั้งใจที่ว่า

“จะเริ่มจากคนกลุ่มเล็ก ๆ และงานชิ้นเล็ก ๆ ที่ทำได้ก่อน” โดยตกลงกันว่าในขั้นแรกจะต้องศึกษาทำความเข้าใจสภาพพื้นที่ก่อนว่าบริเวณใดบ้างที่เป็นพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ แล้วค่อยร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา

การกำหนดประเด็นปัญหาความสนใจร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมคิดของชุมชน สอดคล้องกับหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ เดวิด แมททิวส์ (2540) ได้เสนอว่า การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมและเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของประชาชน และร่วมแก้ไขปัญหากำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

1.1.2 บทบาทของกลุ่มแม่ ๆ อาสาสมัคร ในฐานะนักวิจัยชุมชนวัดประชา ระบือธรรม

เมื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนดำเนินการไประยะหนึ่งพบว่า มีคณะนักวิจัยชุมชนเหลืออยู่ 9 คนจากเดิม 15 คน สมาชิกเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิง มีผู้ชายเพียงท่านเดียวเท่านั้น กล่าวได้ว่าการมีโอกาสได้แสดงบทบาทการพัฒนาชุมชนของกลุ่มผู้หญิงในชุมชนนี้ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เอื้อให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ก่อเกิดพลังและศักยภาพในการสร้างเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในพื้นที่ชุมชนวัดประชาระบือธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป เห็นได้จากกระบวนการสำรวจค้นหาปัญหาเรื่องพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การพบปะระหว่างกลุ่มผู้หญิงที่เป็นคณะนักวิจัยชุมชนกับผู้คนในชุมชน เวทีนี้ช่วยให้นักวิจัยชุมชนเรียนรู้ที่จะศึกษาสภาพปัญหาด้วยการหาข้อมูลควบคู่ไปกับการช่วยให้คนในชุมชนหันมาให้ความสนใจใต้อาถาม พุดคุยกัน และสื่อสะท้อนความห่วงใยในพื้นที่ของตนเอง เนื่องจากกิจกรรมการลงพื้นที่หาข้อมูลในชุมชน คณะนักวิจัยชุมชนกำหนดเงื่อนไขว่าต้องไปหาข้อมูลมาประมวลร่วมกัน ทำให้กลุ่มแม่ ๆ เกิดการพบปะคนอื่นมากขึ้น ได้พุดคุยกันอย่างใกล้ชิดและแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น จากแค่ผ่านไปผ่านก็ทักทายกันกลายเป็นสนทนาในที่ยาวกว่าเดิม และปรากฏว่า มีการพุดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องอื่นนอกเหนือจากการสอบถามหาข้อมูลพื้นที่ตรงไหนสร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์เพียงอย่างเดียว ดังเสียงสะท้อนของคณะนักวิจัยชุมชนคนหนึ่งกล่าวว่า

เดินไปคุยดีกว่า อย่างเขามี ปัญหาเรื่องลูก เราก็ได้คุย อย่างเรื่องติดยา ปัญหาเรื่องร้านเกม ว่าลูกชั้นติดร้านเกม เออลูกเราก็ติดร้านเกม ขโมยตั้งค์ เหมือนกัน โรงเรียนไม่ไป ก็ได้รับรู้ว่าคนอื่นเป็นอย่างนี้เหมือนกัน นอกจากเราได้ไปรับรู้ว่าตรงไหน

ปลอดภัย-ไม่ปลอดภัย เสียง-ไม่เสียง เราได้รู้จัก เราได้มาคุย แก้ไขปัญหาชาวบ้าน ด้วย แก้ปัญหาเราด้วยเข้าทำดี (แม่จ๋า, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

การที่กลุ่มผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนา และมีบทบาทในการศึกษา วิเคราะห์สภาพปัญหาพื้นที่ที่กระทบต่อเด็กและครอบครัวอย่างเข้มข้นขึ้นนั้น ผู้ศึกษาคิดว่าเป็น ข้อสังเกตที่สำคัญที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมไทย ที่ผู้หญิงมีหน้าที่หลักในการดูแลเด็กในบ้านและ พื้นที่สาธารณะ จากแรกเริ่มที่เธอเป็นแม่ที่ดูแลลูกเพียงในบ้าน เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ ได้ทำความรู้จักเพื่อนบ้าน ได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็ก จึงมีจิตใจปรารถนาอยากก้าวเข้ามาดูแลเด็กคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย กลุ่มแม่ ๆ จึงก้าวเข้ามาเป็นอาสาสมัคร ในศูนย์บริการครอบครัวมากกว่ากลุ่มพ่อ ๆ และเมื่อได้ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อ สร้างเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน เธอก็ยินดีที่จะก้าวออกจากศูนย์บริการครอบครัว สู่ออกมา ทำความรู้จักเด็กวัยรุ่นในพื้นที่ลานกีฬา เปิดโอกาสในการพบปะและทำกิจกรรมกับวัยรุ่นเหล่านั้น นักวิจัยบางท่านสะท้อนความคิดเห็นถึงความแตกต่างจากการทำงานร่วมกันตั้งแต่เข้าร่วมกิจกรรม ครอบครัวสัมพันธ์ แล้วมาเป็นอาสาสมัครในศูนย์บริการครอบครัวที่คอยดูแลและจัดกิจกรรมให้ เด็ก ๆ จนมาทำวิจัยร่วมกันบ่อย ๆ จึงมีโอกาสได้ออกนอกศูนย์บริการครอบครัวสู่การดูแลเด็กใน พื้นที่สาธารณะ ว่าเกิดการเปิดกว้างในการมองปัญหาพื้นที่ต่าง ๆ และการทำงานร่วมกันที่ขึ้นทำ ให้มีความรู้สึกผูกพันกันและเข้าอกเข้าใจกันมากขึ้นกว่าเดิม

ถ้าเข้ากิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ เราก็จะรู้เรื่องการดูแลลูก การเลี้ยงลูก การเข้ากับ เพื่อนบ้าน การเอาใจใส่ดูแลเพื่อนบ้าน ไม่ใช่ดูเฉพาะลูกเรา ดูแลลูกเพื่อนบ้านด้วย จาก ที่เราอยู่ของเราโดดเดี่ยวเลี้ยงลูกคนเดียว ดูแลลูกคนเดียว ไม่ได้สนใจคนอื่น . . . ส่วนการทำงานวิจัยก็เป็นอีกแบบหนึ่ง ได้แก้ปัญหาพื้นที่เสี่ยงกับเด็ก จากงานวิจัย เราได้รู้ใจว่าตรงไหนที่เขาทำอะไร แล้วเขาทำอย่างไรถึงได้ออกมาเป็นรูปนี้ ก็ต้องลงไป สอบถาม ไปถามกับตัวคนว่า ตรงพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ เป็นยังไง คือเราได้รู้ ปัญหามากขึ้น จากที่เราไม่เคยรู้ว่า นี่คือนี่พื้นที่สร้างสรรค์และนี่คือนี่พื้นที่ไม่สร้างสรรค์ที่ เดียวกัน ไซ้ใหม่ เราก็มาแก้เป็นจุด ๆ ไป ทำไปก็ผูกพัน เหมือนเป็นเพื่อนกันแล้ว อย่างแม่ล้อม น้ำกุ่ม แม่แหวน แม่ตุ้ย ถึงพี่ตุ้ยอยู่ห่างพอมายู่ในนี้ก็รักกันเหมือนพี่ น้อง ขาดเหลืออะไรก็ช่วยเหลือกัน ลูกเต้าช่วยกันดู รักกันมากกว่า (แม่ตา, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

กลุ่มแม่ ๆ อาสาสมัคร ที่เป็นคณะทำงาน ค่อย ๆ ก้าวจากการดูแลลูกในบ้าน และในศูนย์บริการครอบครัวสู่การดูแลเด็กคนอื่น ๆ ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน ประเด็นที่

น่าสนใจ คือ คณะนักวิจัยชุมชนที่เป็นกลุ่มผู้หญิงหรือที่เด็กในชุมชนเรียกว่า “แม่” เข้ามาทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและพบปะร่วมกันบ่อยขึ้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น และเข้าร่วมเวทีการประชุมกลุ่มเป็นประจำแทบไม่ขาด ทั้ง ๆ ที่แม่ ๆ ทุกคนมีครอบครัว ต้องดูแลลูก มีงานบ้านที่ต้องดูแล และมีงานประจำทำแทบทั้งสิ้น กล่าวได้ว่ากิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นสะพานเชื่อมเธอสู่พื้นที่สาธารณะ สะท้อนว่ากลุ่มผู้หญิงก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองเรื่องบทบาทผู้หญิงในการพัฒนาแก่ที่ว่าผู้หญิงจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนามากกว่าเป็นผู้รับความช่วยเหลือ (ในฐานะผู้ที่อ่อนแอกว่า) ซึ่งเป็นการรื้อระบบวาทกรรมของการพัฒนาในสังคมชายเป็นใหญ่ ที่ผู้ชายมักเป็นผู้นำการพัฒนา ตามแนวคิดผู้หญิงกับการพัฒนา (Woman and Development / WAD) มีการเสนอว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นทางเลือกใหม่ให้ผู้หญิงได้พิสูจน์ตนเองในระบบการพัฒนาแบบทุนนิยม ผู้หญิงต้องเท่าเทียมกับผู้ชายในการทำงานพัฒนาและผู้ชายก็ควรมีส่วนช่วยผู้หญิงในการแบ่งเบาภาระงานบ้านด้วยในเวลาเดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2548)

1.1.3 การขยายขอบเขตผู้คนที่สนใจปัญหาพื้นที่เสี่ยงอันตรายต่อเด็ก: สร้าง “พื้นที่” และ “โอกาส” ในการมาพบปะเห็นหน้า พูดคุยกันผ่านกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เชื่อให้คนได้มีโอกาสในการแสดงบทบาทในการพูดคุย แสดงความคิดเห็นที่มีต่อปัญหามากกว่าการจำปัญหา และเก็บงำไว้แต่เพียงผู้เดียวเหมือนดังแต่ก่อน แม้ว่าคนในชุมชนรู้จักกันมาก่อนก็ตาม แต่ก็มีโอกาสน้อยมากที่จะได้ร่วมคิดและพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวปัญหาของเด็ก มีบ้างที่พูดคุยกันในเฉพาะกลุ่มเครือญาติหรือคนบ้านใกล้เคียง บางคนไม่เคยได้ออกไปพูดคุยกับใครในชุมชนเลย การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาพื้นที่สร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์ ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพบปะพูดคุย ชาวชุมชนเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเห็นหน้ากัน (Face -to- Face interaction) มากกว่าเดิม เป็นการสร้าง “พื้นที่” และ “โอกาส” (Time and Space) ในการมาพบปะเห็นหน้ากัน ผ่านกิจกรรมการวิจัยซึ่งค่อย ๆ เรียกคืนสายสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ก่อเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นำพาไปสู่การสร้างความเป็นชุมชนที่มีความผูกพันแน่นแฟ้น ซึ่งชุมชนไม่เคยได้สัมผัสบรรยากาศนี้มานานแล้ว ดังคำสะท้อนของคณะนักวิจัยชุมชน ท่านหนึ่งที่กล่าวว่า “ก่อนอื่นเอาเริ่มลงสัมภาษณ์เลยใช้ไหม เราก็ต้องทักทายเขาแนะนำตัวเราว่าเรามาพูดตรงนี้ สัมภาษณ์ตรงนี้เพื่ออะไร . . . ตรงนี้เราก็ได้แล้ว จากที่เราเคยมองกัน เคยทักกันไปไหนมา ไปซื้ออะไรมา เราก็ได้คุยมากขึ้น เขาก็ได้รู้ว่าเราเป็นยังไง . . . ” (แม่แห้ว, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

จากข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่า ผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถสร้างพื้นที่ในการพบปะและเปิดโอกาสให้ผู้คนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งไม่ค่อยเกิดขึ้นในชุมชนเมืองอย่างในชุมชนวัดพระซำเฒ่าบ่อธรรม ไม่เพียงแต่ได้พูดคุยกับคนที่พอรู้จักมักคุ้นเท่านั้น พื้นที่แห่งมิตรภาพและความสัมพันธ์ดี ๆ ยังขยายขอบเขตไปยังการรู้จักและพูดคุยกับคนใหม่ ๆ นอกชุมชน จากที่เมื่อก่อนไม่เคยได้ออกไปพูดคุยกับใครเลยก็ได้พบปะพูดคุย ดังที่เยาวชนที่เป็นสมาชิกคณะนักวิจัยชุมชนคนหนึ่งกล่าวว่า “ ถ้าไม่มีงาน แต่ก่อนมานี้ ก็แค่มานั่งคุย ไม่เคยเดินออกไปสำรวจ ไปคุยอะไรเลย แต่ตอนนี้ได้เข้าไปคุยบ้านไม่รู้จักก็เข้าไปคุย” (น้องอีฟ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

ยังมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเห็นหน้ามากขึ้นเท่าไร คนในชุมชนก็จะเกิดความสนิทสนมไว้วางใจ ทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันและมีโอกาสมากขึ้น สร้างความผูกพันแน่นแฟ้นในความเป็นชุมชนมากขึ้น ดังที่นักวิชาการท่านหนึ่งกล่าวว่า ลักษณะเด่นพิเศษของการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความผูกพันแน่นแฟ้นด้วยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นั่นคือ การที่ชาวชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเห็นหน้า การมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้ากันเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน และเอื้ออาทรกัน หลาย ๆ ชุมชนได้สร้างพื้นที่ และโอกาสในการมาพบปะเห็นหน้ากัน โดยผ่านกิจกรรม หรือสถาบันต่าง ๆ เช่น มาร่วมกันทำบุญที่วัด มาร่วมงานประเพณี มาพบปะกันที่ร้านกาแฟ เป็นต้น กิจกรรมที่สร้างพื้นที่และโอกาส ให้คนในชุมชนหลาย ๆ กลุ่ม ทุกรุ่น ทุกวัย ได้มาพบปะกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547, น. 18-19)

“การทำวิจัยที่ดี เริ่มมีการเคลื่อนไหวที่ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ คิดว่าคงมีการรวมกลุ่มที่เขยื้อนไปเรื่อย ๆ ทั้งการรวมกลุ่มเยาวชน รวมกลุ่มพ่อแม่ มีการพัฒนาพื้นที่ที่สร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์ได้ด้วย กลุ่มเยาวชนก็มาช่วย” (พี่ปัด, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2551) ภารกิจด้านการวิจัยเพื่อค้นหาหนทางของการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยในชุมชน จึงเป็นเหมือนแม่เหล็กสำคัญในการดึงดูดกลุ่มต่าง ๆ มาเข้าร่วมตลอดกระบวนการวิจัยแม้ว่าจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนเล็กน้อยก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมช่วยขยายขอบเขตผู้คนที่สนใจปัญหาพื้นที่เสี่ยงอันตรายต่อเด็ก ด้วยการสร้าง“พื้นที่” และ “โอกาส” ในการมาพบปะเห็นหน้า พูดคุยกันและหากคนกลุ่มหนึ่งมีอุดมการณ์หรือมีเป้าประสงค์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาพัฒนาเด็กและครอบครัว ก็จะเป็นส่วนที่เอื้ออำนวยให้สามารถขับเคลื่อนการทำงานเสริมสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน อย่างมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนได้อย่างดี และจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกและร่วมในกิจกรรมการพัฒนา ในการเป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรม และรับผลประโยชน์ทุกคน

1.2 คณะนักวิจัยมีความสามารถด้านการทำงานร่วมกันมากขึ้น

กลุ่มหรือชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้น เกิดจากความสมานฉันท์ของปัจเจกบุคคลในชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในระบบจักรกลทั้งหมด ที่ทำงานกันอย่างประสานสอดคล้องและหนุนเนื่องกับฟันเฟืองอื่น ๆ เพื่อให้ระบบจักรกลทั้งระบบทำงานได้ หมายความว่า ฟันเฟืองแต่ละตัวต้องรู้บทบาท หน้าที่ของตนเอง และขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่า ฟันเฟืองตัวอื่น ๆ มีบทบาท หน้าที่อย่างไร ระดับปัจเจกบุคคลจึงมีความสำคัญ มีคุณค่าต่อมวลสมาชิกในชุมชน เมื่อมีการประชุมและสะท้อนกันมากขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันมากขึ้นในเรื่องการปรับตัวเข้าหากัน โดยเข้าใจและยอมรับอย่างทีคน ๆ นั้นเป็นด้วยการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างคณะนักวิจัยชุมชนตลอดเวลา และให้ความสำคัญกับความรู้สึกในการทำงานร่วมกัน โดยมีการสะท้อนและปรึกษากันเฉพาะบุคคล แตกต่างจากเดิมที่ต่างคนต่างทำตามหน้าที่ของตนเอง “...แต่ก่อนเวลาคิดจะทำงาน ตัดสินใจทำเลย แต่อันนี้ต้องมีการวางแผน ต้องมีการประชุมร่วมกันก่อนถึงจะทำได้ ทำสำเร็จ” (น้องอีฟ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

1.2.1 คณะนักวิจัยชุมชนเริ่มก้าวออกจากความคุ้นชินที่ผู้นำสั่งฝ่ายเดียว

จากการสังเกตของผู้ศึกษา พบว่า ในคณะนักวิจัยชุมชนมีผู้ชายเพียงคนเดียว และเป็นประธานคณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัว ที่ช่วงแรกจะเป็นผู้พูดมากกว่าคนอื่น และมักพูดเชิงออกคำสั่ง ในฐานะที่เป็นประธานฯ และสมาชิกสภาเขต ประเด็นนี้เป็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจคณะนักวิจัยต้องเข้าใจและมองให้ออก และกระตุ้นให้คนอื่นมองออกเช่นกัน แต่เรื่องอำนาจนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน ที่เชื่อฟังในผู้นำหรือประธาน และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้มีอำนาจมากกว่าคนอื่น สมาชิกที่เหลือต้องเชื่อฟัง และหากความคิดไม่ตรงกันก็จะใช้ความเงียบเพื่อลดความขัดแย้ง จึงยากมากที่คณะเจ้าหน้าที่จากเครือข่ายหน่วยงานในการจะกระตุ้นให้เกิดความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น บางช่วงเวลาก็สามารถจัดการได้ บางช่วงเวลาก็จัดการไม่ได้ ซึ่งช่วงที่จัดการได้เป็นผลมาจากการวางแผนกระบวนการจากคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานเข้าไปสร้างกฎเกณฑ์เงื่อนไข ให้เกิดการรับฟังและมีโอกาสเสนอความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งในระยะแรกมักกลับไปสู่ความคุ้นชินเดิม ๆ คือการออกคำสั่ง และจัดการเบ็ดเสร็จโดยผู้นำหรือประธานกลุ่มฝ่ายเดียว

แต่เมื่อมีการเก็บรวบรวมข้อมูล มีกระบวนการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่มากกว่าเวทีการประชุมทั่วไป คือ กระบวนการถอดบทเรียนจากการไตร่ตรองการทำงานร่วมกัน (Reflection) เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับปฏิบัติการที่ทำไปแล้ว เพื่อหาแนวทางปรับปรุงพัฒนาทั้งใน

ระดับกลุ่มและระดับบุคคล และหลีกเลี่ยงความผิดพลาดซ้ำรอย มีการนำตัวอย่างแนวทางปฏิบัติการที่ดีจากนักวิจัยบางท่านไปประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง มีการยอมรับและปรับปรุงตนเอง จนก่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับในกลุ่มนักวิจัยชุมชนกันเองมากขึ้น และการร่วมกันทำงานกลุ่มทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ของคณะนักวิจัยชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นองค์การทางสังคมที่มีระบบการจัดองค์กรและการบริหารจัดการเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม กระบวนการนี้จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะมีการปฏิบัติและแก้ไขปัญหาร่วมกัน จนมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นกว่าที่เคยเป็นมา กล่าวคือมีการประชุมพบปะกันบ่อยกว่าที่เคย พูดคุยเนื้อหาสาระการทำงานมากกว่าที่เคย สมาชิกคนอื่น ๆ ก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น คนที่พูดมากก็ฟังมากขึ้น คนที่พูดน้อยก็พูดมากขึ้น เนื่องจากจากการที่ทุกคนต้องนำเสนอข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ และส่วนใหญ่มีความมั่นใจมากขึ้นหลังจากสัมภาษณ์ซักถาม แล้วนำปัญหาอุปสรรคมาพูดคุยกัน โดยในช่วงแรกคณะนักวิจัยชุมชน บางคนประสบปัญหาว่าพูดไม่รู้เรื่อง ไม่สามารถพูดต่อหน้าคนหลายคนได้ จึงทำให้เกิดการเปิดโอกาสฝึกฝน และเรียนรู้ จนพัฒนากลายเป็นผู้พูดที่ดี ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

1.2.2 คณะนักวิจัยชุมชนรู้จักเข้าใจและยอมรับกันมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงในคณะนักวิจัยชุมชนที่เกิดขึ้น คือ กลุ่มสามารถจัดการตนเองได้ โดยคณะเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเริ่มกระบวนการช่วงต้นเพียงเล็กน้อย ปรากฏออกมาการประชุมรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง ซึ่งการทำงานร่วมกันมีความแตกต่างระหว่างวัย ที่อาจมีความคาดหวังแตกต่างกัน ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์พูดคุยนั้นได้มีการไปกันเป็นคู่ มีเยาวชนและผู้ใหญ่ทำงานร่วมกันในช่วงแรกเกิดความไม่เข้าใจและไม่พอใจกันบ้างจึงได้มีการนำเรื่องราวที่รู้สึกไม่ดีมาเล่าในที่ประชุมรวบรวมข้อมูล ดังตัวอย่างเหตุการณ์ในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ในเวทีประชุมรวบรวมข้อมูลของนักวิจัยครั้งที่ 2 ซึ่งมีการสนทนาต่อกันระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชนที่ลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลร่วมกัน (บันทึกของผู้ศึกษา, 16 สิงหาคม 2551)

แม่ ก: “เวลาไปสัมภาษณ์เถียงกันตลอดเลย”

เยาวชน ก: “ไม่รู้จะอะไรกับหนูนักหนา”

แม่ ก: “พอเราเริ่มสัมภาษณ์ . . . เริ่มคุยกันเลย . . . จะคุยอะไรนักหนา คุยกันไปตั้งนานแล้ว . . . จดได้แค่ 4 บรรทัด จ้ะ”

เยาวชน ก: “ก็ไม่ได้จดทุกอย่างก็จดแค่อันที่น่าจะใส่เท่านั้น”

ลุง ข: “ได้แค่นั้นก็แค่นั้น”

เยาวชน ก: “ก็จุดได้แค่นี้ ใครจะไปนั่งจุดได้ทุกอย่างเหมือน ข ละ จุดทุกอย่างเลย”

แม่ ข: “ปิดวิทยุก่อนแล้วกัน...” (แล้วทุกคนก็หัวเราะ และเปลี่ยนเรื่องพูด)
 คณะนักวิจัยสะท้อนกับผู้ศึกษาในทำนองที่ว่า ผู้ใหญ่เองก็อยากให้เยาวชนตั้งใจทำงานตามที่ตนเองต้องการ ส่วนเยาวชนเองก็ไม่ค่อยพอใจเมื่อผู้ใหญ่มาพูดว่ากล่าวตนเอง จึงต้องมีการไกลเกลี่ยยุติความไม่พอใจกันและแยกไปพูดจาเป็นการส่วนตัวกับคนกลางเพื่อให้เข้าใจกัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายก็เข้าใจความแตกต่างระหว่างวัย ยอมรับในธรรมชาติที่อีกคนเป็นอยู่ ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าเมื่อมีการไกลเกลี่ยโดยคนกลางแล้วทำให้ความสัมพันธ์ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งสองฝ่ายพูดคุยกันปกติ เพราะเข้าใจสิ่งที่แต่ละคนเป็น สิ่งที่แต่ละคนมี และเมื่อผู้ศึกษาเข้าไปคุยกับเยาวชนก็บอกได้ว่าทำใจยอมรับได้ที่มีสะท้อนกันตรง ๆ และจะปรับปรุงตนเอง นี่เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้ทั้งคณะนักวิจัยชุมชน ได้เรียนรู้จากการสะท้อนตรง ๆ หลังจากนั้นก็พูดคุยกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นการเรียนรู้ในการเผชิญหน้า ไม่ใช้การหลบเลี่ยงหรือหนีปัญหา ทำให้เกิดการพัฒนา การอยู่ร่วมกันระหว่างคณะทำงานที่มีความแตกต่างระหว่างวัยทั้งผู้ใหญ่และเด็ก

และมีเสียงสะท้อนถึงการเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการร่วมคิดในชุมชน ตัวอย่างเช่น “... ร่วมกันคิดดีกว่าจะได้ช่วยกัน ได้หลายแบบหลายแนว ช่วยกันคิด แล้วก็เอาสิ่งที่ดีที่สุดมาทำ เราคิดคนเดียว พอเรามาทำเด็กเองก็อาจไม่ชอบ ไม่พอใจ แต่เดี๋ยวนี้เรามาถามว่าเด็กอยากทำอะไร อาทิตย์หน้าจะทำอะไร มาถามความคิดเห็นเด็กด้วยดีกว่า...” (แม่ตา, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552) การร่วมกันทำงานอย่างใกล้ชิดและบ่อยมากขึ้นส่งผลดีในการเรียนรู้นิสัยใจคอและนำพาไปสู่ความเข้าใจกันและกัน และพยายามย่นมองบทบาทของตนเองในการทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันในกลุ่มได้อย่างราบรื่น “ที่มาก่อนทำงานวิจัยที่แรกก็ไม่ค่อยได้คุย ไม่ค่อยเข้าใจกันเท่าไร พอมาทำงานวิจัยก็... ได้คุยกันมากขึ้น เข้าใจกันมากขึ้นด้วย” (แม่ตุ้ย, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

... เราเรียนรู้นิสัยของกลุ่มที่เราทำวิจัยร่วมกัน นิสัยของแม่ ๆ ที่มงาน ว่าคนนั้นเป็นยังไง แล้วทำให้เรารู้ว่าเราจะอยู่จุดไหนดี เราอาจจะเป็นคน ที่ทำงานเยอะไป เราต้องอยู่จุดไหนที่มาทำงานมากเกินไปกว่าเขา หรือน้อยเกินไปกว่าเขา พยายามอยู่กลาง ๆ จะได้ไม่มาอิจฉากัน พยายามศึกษาตนเอง (แม่กึ่ง, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

และการยอมรับกันในคณะนักวิจัยชุมชนก็มีมากขึ้นตามมา คือ เริ่มจากเข้าใจกันเองในคณะนักวิจัยก่อน ยอมรับตัวตนของแต่ละคน และยอมรับวัฒนธรรมกลุ่ม จนเกิดเป็นการ

เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นทักษะทางสังคมใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น คณะนักวิจัยชุมชนคนหนึ่งที่ปรับเปลี่ยนเรื่องการพูดจาเป็นการพัฒนาทักษะทางสังคมมากขึ้นในแง่ของปรับตัวเข้ากับกลุ่ม เมื่อมาอบรมครอบครัวสัมพันธ์ทำให้ได้มีโอกาสเข้ามาทำงานในชุมชนและร่วมกิจกรรมในฐานะสมาชิกครอบครัวสัมพันธ์จนได้เข้าร่วมกลุ่มคณะนักวิจัยชุมชน และเริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงของตนเองอย่างชัดเจน

คือ พี่จำ อยู่แต่ในบ้าน ไม่ค่อยไปเจอใคร เมื่อก่อนเป็นคนที่ สดุดมาก เรียกใครเรียกก็ พอเข้าร่วมกิจกรรมมีการพัฒนาขึ้น เรื่องการพูด อย่างเมื่อก่อนเรียกเพื่อนเรียก อี แต่หลังจากมาทำงานและอบรม ก็เรียกว่าแม่ล้อม แม่กุ่ม คุณหน่อง พี่ปุย เริ่มปรับการพูดจา จากเป็นคนไม่ยอมคน หลังจากอบรมครอบครัวสัมพันธ์จนมีโอกาสได้มาทำวิจัย ก็ดีขึ้น (แม่จำ, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

กล่าวได้ว่า จากการร่วมกันทำงานอย่างต่อเนื่องของคณะนักวิจัยชุมชนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นองค์การทางสังคมที่มีระบบการจัดองค์กรและการบริหารจัดการเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม กระบวนการนี้จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะมีการปฏิบัติและแก้ไขปัญหาพร้อมกัน จนมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นกว่าที่เคยเป็นมา กล่าวคือมีการประชุมพบปะกันบ่อยกว่าที่เคย พูดคุยเนื้อหาสาระการทำงานมากกว่าที่เคย ทุกอย่างล้วนเป็นผลมาจากกระบวนการวิจัยที่เอื้อให้คณะนักวิจัยชุมชนพูดกันมาก ฟังกันมาก สังเกตมาก และไตร่ตรองกับตนเองมากขึ้น เกิดเป็นคุณค่าจากการเรียนรู้ระหว่างกัน จะก่อให้เกิดทักษะทางสังคมในการทำงานร่วมกันขึ้น

2. “พลังการจัดการ” : การศึกษาวิเคราะห์ปัญหา การจัดทำแผนปฏิบัติการ และการแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ เพื่อเด็กในชุมชนโดยคนในชุมชน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงพลังความสามารถในการดำเนินการจัดการปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือ ที่คณะนักวิจัยชุมชนวัดประจักษ์ประจักษ์ธรรมได้ดำเนินการ ตั้งแต่ขั้น ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาลงมาสู่การสำรวจความคิดเห็นของคนในพื้นที่ การตัดสินใจจัดทำแผนปฏิบัติการ ไปจนถึงขั้นการแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างรากฐานเพื่อให้เกิดภาวะพึ่งตนเองของชุมชน จากการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติการ (Learning by Doing) หาหนทางแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัย

แก่เด็กได้โดยคนในชุมชนเอง ส่งผลให้ชุมชนมีพลังในการขับเคลื่อนขบวนการปกป้องคุ้มครองเด็กในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 2.1 การศึกษาวิเคราะห์พื้นที่สร้างสรรค์ - ไม่สร้างสรรค์โดยคนในชุมชน
- 2.2 การร่วมด้วยช่วยกันวิเคราะห์ ตรวจสอบ เติมเต็มข้อมูลเพื่อสร้างความชัดเจนในสภาพปัญหา
- 2.3 ผู้คนในชุมชนทำความเข้าใจในปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์และแสวงหาทางออกร่วมกันผ่านการจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชน
- 2.4 จัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ด้วยตนเอง: จุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวขบวนการพึ่งตนเองในการปกป้องคุ้มครองเด็ก
- 2.5 ชุมชนเริ่มจัดการปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชนด้วยตนเอง

2.1 การศึกษาวิเคราะห์พื้นที่สร้างสรรค์ - ไม่สร้างสรรค์โดยคนในชุมชน

การสำรวจศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเป็นงานที่สำคัญมาก เพราะเป็นงานที่จะบอกว่ต้นเหตุของปัญหาอยู่ที่ไหน จะได้แก้ถูกจุด ซึ่งต้องทำด้วยเหตุผลเป็นหลัก ต้องมองค่อนข้างกว้างว่าปัญหามีหลายสาเหตุ ไม่ได้มุ่งที่จะกล่าวโทษเหตุใดเหตุหนึ่งหรือคนใดคนหนึ่ง ระหว่างการทำงานนี้คนในชุมชนเองก็จะเข้าใจปัญหา ได้ตรวจสอบข้อมูลด้วยการทำเอง และได้สร้างกลุ่มชุมชนขึ้นโดยมีประเด็นการทำงานร่วมกัน (ปิยะวัติ บุญ-หลง, 2544, น. 4) คณะนักวิจัยชุมชนออกสำรวจข้อมูลสภาพปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนทั้งสิ้น 66 หลังคาเรือนใน 4 ชุมชนย่อย โดยเริ่มจากคนที่รู้จักก่อน เน้นวันเวลาที่นักวิจัยและคนในชุมชนสะดวก และเข้าไปพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติ และไม่ให้มีผลกระทบกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคณะนักวิจัยชุมชน ตั้งแต่ เดือน เมษายน 2551 ถึง เดือน กันยายน พ.ศ. 2551 ใช้ระยะเวลาราว 6 เดือน เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็มีการนัดหมายกันเพื่อมาพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน ระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลได้มีเวทีการประชุมคณะนักวิจัยชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้น 4 ครั้ง (โปรดดูรายละเอียดการจัดเวทีการประชุมแต่ละครั้ง ในบทที่ 3 หน้า 85)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีความหมายมากกว่าการนำข้อมูลที่ได้มารวมกัน แต่มีการสะท้อนเทคนิควิธีการในการสัมภาษณ์ ปัญหาอุปสรรคที่พบและสะท้อนความรู้สึกความนึกคิดของคณะนักวิจัยชุมชนต่อการทำงานร่วมกันเป็นระยะ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทั้งที่เป็นกรณีศึกษาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล ทำให้เกิดพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ในการประชุมเพื่อรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง เป็นการนำเสนอข้อมูลของแต่ละคน

ได้มา แล้ววิเคราะห์ร่วมกัน เป็นการวิเคราะห์ระหว่างรวบรวมข้อมูล โดยไม่ต้องรอให้ได้ข้อมูลครบทุกเรื่องก่อนแล้วค่อยนำมาวิเคราะห์ตรวจสอบร่วมกัน เพื่อจะได้ปรับแก้หรือเพิ่มเติมได้ทัน โดยใช้การวางแผนที่ชุมชนเพื่อให้ทุกคนเห็นภาพตรงกันถึงข้อมูลจุดที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ และบันทึกข้อมูลทั้งหมดลงตารางบนกระดาษแผ่นใหญ่ แยกตามพื้นที่ชุมชนย่อยเพื่อเป็นการนำข้อมูลมาให้เห็นทั้งหมดในกระดาษแผ่นเดียว นอกจากนี้คณะนักวิจัยมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ สร้างความเข้าใจเรียนรู้ร่วมกัน และเติมเต็มซึ่งกันและกัน เพื่อปรับแผนการดำเนินงานเป็นไปได้อย่างดีสำหรับคณะนักวิจัยชุมชนครั้งต่อไป และมีการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนที่จะจัดเวทีประชุมร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูลและและร่วมกันวิเคราะห์ตีความข้อมูลเพื่อเติมเต็มอีกครั้ง ทั้งนี้ในการประชุมครั้งที่ 4 คณะนักวิจัยชุมชนได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาให้เป็นระบบ ประมวลข้อมูลทำโดยการแจกน้ำหนักความถี่เป็นค่าร้อยละ เพื่อให้ง่ายต่อการตีความและอธิบายข้อมูล การแยกแยะข้อมูลอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งคณะนักวิจัยชุมชนแยกแยะข้อมูลอย่างชัดเจนในแต่ละพื้นที่ และสรุปแยกแยะประเด็นที่เป็นเหตุผลเขียนลงกระดาษแผ่นใหญ่แยกตามพื้นที่ชุมชน แล้วคณะเจ้าหน้าที่จากเครือข่ายหน่วยงานเป็นผู้ช่วยในการจัดพิมพ์ข้อมูลเป็นเอกสาร

ผลจากการรวบรวมข้อมูลทำให้ได้รับรู้จุดที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ในชุมชนแม้ว่าทุกคนจะเป็นคนในชุมชน แต่ก็ไม่ค่อยได้ออกจากบ้าน และเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเท่าใดนัก ทำให้ไม่ทราบว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนคิดอย่างไรต่อพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชนว่ามีความปลอดภัยหรือมีความเสี่ยงหรือไม่ การได้ลงไปสัมภาษณ์พูดคุยทำข้อมูล และรับรู้ว่าพื้นที่ตรงไหนบ้างที่คนในชุมชนคิดว่าเป็นพื้นที่ที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ ตัวอย่างพื้นที่ที่นักวิจัยที่ไม่ได้อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงคิดไม่ถึงว่าจะจะเป็นพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ ซึ่งได้รับรู้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแล้ว ไปสังเกตว่าเป็นเช่นนั้นหรือไม่ ซึ่งการเป็นพื้นที่ที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ก็ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่มาใช้พื้นที่นั้นด้วยบางพื้นที่ที่เป็นทั้งพื้นที่ที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ ดังรายละเอียด ในหน้า 122-129

พลังจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกิดจากคนในชุมชนเองเป็นผู้หา “ข้อมูล” เป็นคนออกสำรวจ สอบถามสังเกต แล้วนำมาถกเถียงจนได้ข้อสรุป การลงพื้นที่สัมภาษณ์โดยคนในชุมชนเองพบที่มีความแตกต่างจากการวิจัยทั่วไป ที่คนข้างนอกจะมาเป็นผู้สัมภาษณ์ ตรงที่ความเข้าใจและการเข้าถึงข้อมูลที่มีความชัดเจน ลึกซึ้งตรงกับข้อเท็จจริง ซึ่งการสำรวจความปลอดภัยในสิ่งแวดล้อม (Safety round) ในชุมชน และนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อวางแผนแก้ไขจะมีแนวโน้มนำไปสู่การสร้างระบบเก็บข้อมูลของชุมชนเพื่อการเฝ้าระวังในชุมชน (Community based injury surveillance system) ได้อย่างเป็นจริงโดยคนในชุมชนเอง (ศูนย์วิจัยเพื่อสร้างเสริมความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก ภาควิชากุมารเวชศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี, 2551)

2.2 การร่วมด้วยช่วยกันวิเคราะห์ ตรวจสอบ เติมเต็มข้อมูลเพื่อสร้างความชัดเจนในสภาพปัญหา

กระบวนการการดำเนินการวิจัยของคณะนักวิจัยชุมชนได้ก่อเกิดเวทีการเรียนรู้และนำเสนอให้ชุมชนตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมทั้งเติมเต็มให้สมบูรณ์ก่อนนำเสนอข้อมูลแก่ชุมชน (โปรดดูรายละเอียดเวทีนำเสนอข้อมูลเพื่อเติมเต็มร่วมกับบุคคลสำคัญในชุมชน วันที่ 11 ตุลาคม 2551 ในบทที่ 3 หน้า 85-86) การเปิดโอกาสให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลและการเติมเต็มข้อมูลจากสมาชิกในชุมชน เป็นลักษณะเฉพาะของการวิจัยครั้งนี้ ข้อมูลไม่มีการสรุปตายตัวจากคณะนักวิจัยชุมชน แต่เปิดโอกาสในการวิพากษ์วิจารณ์ได้ตลอดเวลา และมีการนำเสนอข้อมูลย้อนกลับไปยังชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้สถานการณ์ปัญหา และร่วมทำความเข้าใจที่มาที่ไปของสภาพปัญหาพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ร่วมกัน ผ่านการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน

การวิเคราะห์ ตรวจสอบ เติมเต็มข้อมูลและสร้างความเข้าใจร่วมกันกับผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน แกนนำชุมชน คณะนักวิจัยชุมชน เป็นการจัดประชุมอย่างเข้มข้น (Focus group) กระบวนการเปิดเวทีครั้งแรกเปิดพื้นที่ให้เกิดการเล่าเรื่องและวิพากษ์ชุมชนของตนเอง การเรียนรู้ทำให้การค้นพบที่เกิดขึ้นบ้างในชุมชน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นย่อมมีที่มา คณะนักวิจัยชุมชนเองก็ได้พยายามทำความเข้าใจที่มาของความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กว่าเป็นอย่างไร เริ่มจากการร่วมกันค้นหาสาเหตุการเกิดขึ้นของพื้นที่สร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์ในชุมชน วิเคราะห์จากการย้อนอดีตชุมชน “ว่าเมื่อก่อนชุมชนเป็นอย่างไร ดูแลช่วยเหลือกันอย่างไร พื้นที่ดี ๆ พื้นที่ที่ไม่ดีสำหรับเด็กและครอบครัว เริ่มเกิดขึ้นเมื่อไหร่ อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์

สิ่งที่ผู้ศึกษาได้ประจักษ์ คือ ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกิดผ่านการพูดคุยกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่า ไม่ว่าจะชุมชนตนเองจะเป็นพื้นที่สร้างสรรค์หรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ตนเองล้วนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งเสมือนหนึ่งบ้านหลังใหญ่ที่อยู่อาศัยร่วมกันมา และร่วมกันหาข้อสรุป สร้างความชัดเจนในสถานที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ การกำหนดอาณาเขตที่แน่นอนทำให้สามารถมองเห็นปรากฏการณ์ร่วมกันอย่างชัดเจน ตัวอย่างพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ที่มีผู้คนในชุมชนมีความเห็นร่วมกันมากที่สุด 5 ลำดับ ได้แก่

1. พื้นที่สร้างสรรค์ หรือพื้นที่ปลอดภัยแก่เด็ก ได้แก่

1.1 ภายในบริเวณวัด เนื่องจากเป็นที่ทำพิธีกรรม/กิจกรรมทางศาสนา สืบทอดพระพุทธศาสนา ทำบุญตามเทศกาล มีห้องสมุด ศาลาเอนกประสงค์ ร่มรื่น สะอาดเป็นระเบียบ มีตลาดนัดขายสินค้าราคาถูก ทำให้มีอาชีพในชุมชน มีการจัดกิจกรรม เช่น การออกกำลังกาย และเป็นที่พักผ่อนของคนทุกวัย

1.2 ศูนย์บริการครอบครัว เนื่องจากมีกิจกรรมที่ให้ประโยชน์กับเด็กในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นที่สำหรับอ่านหนังสือ เป็นที่ใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์ เช่น ออกกำลังกาย เรียนพิเศษ สอนพิเศษ สอนหนังสือ มีอุปกรณ์ทุกอย่างให้เบิกมีของเล่นเด็ก เป็นสถานที่ ๆ พ่อแม่นำลูกมาฝากไว้ได้ เป็นจุดที่มีเสียงตามสาย เป็นที่ตั้งกองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์และกองทุน 100 ปี สมเด็จย่า

1.3 โรงเรียนวัดประชาระบือธรรม เนื่องจาก เป็นสถานที่ให้ความรู้แก่เด็ก ทำให้เด็กได้เรียนใกล้บ้านทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย มีห้องสมุด ห้องพยาบาล ห้องประชุม มีสถานที่ออกกำลังกาย มีสนามกีฬาอาจารย์ในโรงเรียนดี มีฝักสวนครัวปลูกเองในโรงเรียน

1.4 สนามกีฬา /ลานกีฬา ในชุมชนวัดประชาระบือธรรม 2 เนื่องจากเป็นที่ออกกำลังกาย เป็นสถานที่พักผ่อน ทำกิจกรรม เช่น เดินเล่น เด็กมาเล่น นั่งคุยกัน บางครั้ง เป็นที่จัดกิจกรรม มีกิจกรรมให้เด็กเล่น มีที่เตะฟุตบอล มีพื้นที่กว้างขวางจึงเป็นที่ที่ปลอดภัย

1.5 ศูนย์สุขภาพชุมชนชุมชนวัดประชาระบือธรรม 1 (ศูนย์ผู้สูงอายุ) เป็นที่จ่ายยา เวลาไม่สบาย มีการตรวจวัดความดัน เป็นที่ออกกำลังกาย เป็นที่ชุมนุมของผู้สูงอายุ มีการประชุม สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ

2. พื้นที่ไม่สร้างสรรค์หรือพื้นที่เสี่ยงอันตรายแก่เด็ก ได้แก่

1.1 ร้านคาราโอเกะ ตึกแถว บริเวณข้างโรงเรียน เนื่องจากคนในนั้นสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า ร้องเพลง เสียงดังรบกวน หนวทนู มีหนึ่งร้านเป็นแหล่งขายยาเสพติด บางครั้งมีการกอดจูบกันของคนที่มาใช้บริการจึงเป็นสถานที่ไม่เหมาะสมเพราะอยู่ใกล้โรงเรียนจะเป็นแบบอย่างไม่ดีสำหรับเด็ก ทำให้เด็กเห็นสิ่งไม่ดี

1.2 สนามกีฬา /ลานกีฬา ในชุมชนวัดประชาระบือธรรม 2 เป็นที่ดื่มสุรา มั่วสุมขายยา มียาเสพติด (บริเวณร้านค้าที่อยู่ตรงข้าม) มีเด็กวัยรุ่นมั่วสุม ทะเลาะกัน ช่วงเวลากลางคืนมักเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ (มืดและมีวัยรุ่นมั่วสุม) ไม่มีไฟส่องสว่าง (จะมีการเปิดไฟเฉพาะเมื่อมีการแข่งขันฟุตบอล) และไม่มีของเล่นสำหรับเด็ก

1.3 บริเวณริมเขื่อน ด้านที่ติดกับกองพันทหารม้าที่ 4 รักษาพระองค์ (ม.พัน 4 รอ.) ในพื้นที่ชุมชน วัดพระธาระปือธรรม 2 และ 3 เป็นที่ลับหูลับตา เป็นที่เปลี่ยว เป็นแหล่งมั่วสุม ดื่มสุรากลุ่มวัยรุ่นใช้เป็นสถานที่ทะเลาะกัน เป็นทางผ่านของยาเสพติด และบางครั้งมีชิงทรัพย์

1.4 รอบนอกบริเวณวัดในจุดหลังวัดข้างกำแพงริมเขื่อน และถนนหน้าโรงเรียน ช่วงทางโค้งวัด เป็นที่มีคนเดินยา เป็นแหล่งค้ายา พลุกพล่าน มีการฉกชิงวิ่งราว มีต้นไม้ใหญ่จะล้มทับหลังคาบ้านคนในชุมชน แสงสว่างไม่พอ มีขยะมาก มีคนจรจัดสกปรกมาอาศัยและขับถ่ายลงคลอง เหม็น และมีหมาจรจัดชอบกัดคน

1.5 ร้านเกมในชุมชนวัดพระธาระปือธรรม 4 เป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์เนื่องจากไม่จำกัดเวลาในการเล่นของเด็ก และปล่อยให้มีการมั่วสุมของเด็ก

นอกจากนี้ยังมีเวทีประชุมเพื่อทำความเข้าใจข้อเท็จจริงสถานการณ์ลานกีฬาอย่างละเอียด เป็นการสะท้อนจากกลุ่มเยาวชนผู้เข้ามาทำกิจกรรมในบริเวณนั้นเป็นประจำว่าในลานกีฬาไม่มีใครมาทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีกี่กลุ่ม อยู่จุดไหนของลานกีฬา โดยคณะนักวิจัยชุมชนเป็นผู้บันทึกลงกระดาษแผ่นใหญ่ ให้ทุกคนได้เห็น โดยวาดเป็นแผนที่ลานกีฬา มีคณะเจ้าหน้าที่เครือข่ายหน่วยงานคอยป้อนคำถามให้เยาวชนได้เล่ามา ได้ข้อสรุปว่าในลานกีฬาจะมีคนมารวมกลุ่มกันมีประมาณ 5 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 รวมตัวกันบริเวณร้านค้าตรงข้ามลานกีฬา เป็นเยาวชนอายุ 14-20 ปี จำนวนประมาณ 15-16 คน ส่วนใหญ่จับกลุ่มพูดคุยกันเรื่องเกม มอเตอร์ไซด์ ผู้หญิง เทียว มีการดื่มสุรา และเบียร์ บางครั้งก็พูดจาล้อเลียน (แซว) สาวประเภทสอง มีช่วงเวลาที่มารวมกลุ่มตั้งแต่วเวลา 18.00 น. จนถึง 23.00 น. ในอดีต มักจะมีเด็กจากที่อื่นเข้ามารวมกลุ่ม แต่ปัจจุบันเป็นคนในชุมชนมากกว่า

กลุ่มที่ 2 รวมตัวกันได้ต้นไม้ทางทิศตะวันตกของลานกีฬา ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อายุประมาณ 45 ปี ขึ้นไป จำนวนประมาณ 5-6คน มักจะจับกลุ่มนอนเล่น นินทาเรื่องชาวบ้าน และด่าว่าวัยรุ่น เคยมีเรื่องกับกลุ่มที่ 1 ช่วงเวลาที่มารวมกลุ่มมี 2 ช่วง คือ เวลา 08.00 น. ถึง 13.00 น. และ เวลา 15.00 น. ถึง 18.00 น. ในอดีตมีคนในกลุ่มนี้เคยขายยาฆ่า ยาหยอไต้ดิน และปล่อยเงินกู้ ปัจจุบันไม่แน่ว่ายังขายยาฆ่าอยู่หรือไม่ (เคยถูกจับในคดีค้ายาเสพติดมาแล้ว)

กลุ่มที่ 3 รวมตัวกันบริเวณม้าหินอ่อน บางครั้งในบ้านทางด้านทิศตะวันออกของลานกีฬา ส่วนใหญ่อายุประมาณ 20-60 ปี เพศชายมากกว่าเพศหญิง มีจำนวนประมาณ 10 คนขึ้นไป และมีตำรวจร่วมกลุ่มด้วย กิจกรรมที่ทำคือ เปิดบ่อน เล่นไพ่ ไฮโล และดื่มสุรา ช่วงเวลาที่มารวมกลุ่มประมาณ 19.30 น. ส่วนใหญ่คนในกลุ่มเป็นคนนอกชุมชน จะเข้ามาเล่นการพนันในบ่อน เคยทะเลาะตีต่บกันเองภายในกลุ่ม

กลุ่มที่ 4 รวมตัวกันทางด้านทิศเหนือ แต่มักจะเข้ามากระจายตัวกันในลานกีฬา กลุ่มนี้มีสมาชิกคละวัย ส่วนใหญ่อายุ 18 ปีขึ้นไป มีจำนวนประมาณ 20 คน เพศชายมากกว่าเพศหญิง กิจกรรมที่ทำ ได้แก่ เล่นฟุตบอล พุดคุยกัน ดื่มสุรา ช่วงที่มารวมกลุ่มจะเริ่มประมาณ 16.00 น. เป็นต้นไป บางวันจะมีคนนอกชุมชนเข้ามานั่งบริเวณนี้ เยาวชนบางคนเคยได้ยินมาว่ามีการขายบริการในจุดที่กลุ่มนี้รวมกลุ่มด้วย

กลุ่มที่ 5 รวมตัวกันบริเวณร้านค้าด้านทิศเหนือของลานกีฬา มีการรวมกลุ่มสองช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเช้า มักจะเป็นแม่บ้านอายุ 28 ปีขึ้นไป จำนวนประมาณ 10 คนขึ้นไป (ไม่เกิน 20 คน) มักนั่งนินทาคนอื่น ชายห่วยติดินและสังสรรค์ ส่วนในช่วงบ่ายจะมีกลุ่มผู้ใหญ่วัยกลางคนมาตั้งวงดื่มสุรา

ข้อมูลที่ได้เพิ่มเติมค่อนข้างมีความละเอียดชัดเจนมากกว่าเดิม ทำให้เห็นภาพของลานกีฬาชัดเจนขึ้น เพราะคนในชุมชนที่ไม่ได้เข้ามาทำกิจกรรมในบริเวณลานกีฬามักให้ข้อมูลเพียงว่า มีเด็กวัยรุ่นมาจับกลุ่มมั่วสุมกัน แต่ก็ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเป็นอย่างไร จากข้อมูลที่ยาวชนให้มาเพิ่มเติม ทำให้คณะนักวิจัยชุมชนมีข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้นเกี่ยวกับพื้นที่ลานกีฬา แตกต่างจากช่วงแรกที่คณะนักวิจัยชุมชนไม่มีข้อมูลอย่างละเอียด จุดนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาร่วมของเยาวชน ต่อมา มีการส่งเสริมให้กลุ่มเยาวชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมและมีบทบาทเข้ามาร่วมทำงานกับคณะนักวิจัยชุมชนนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้ยังเป็นผู้เฝ้าระวังความปลอดภัย และเป็นหูเป็นตาดูแลกลุ่มเยาวชนด้วยกัน

กล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมไม่ใช่แค่เครื่องมือหรือรูปแบบกิจกรรมให้ได้มาซึ่งข้อมูลเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ โอกาสให้ชุมชนเป็นตัวแสดงเอก มานั่งคุยกันเรื่องของตนเอง ปลูกพลังจิตสำนึกร่วมในความเป็นชุมชน สร้างความตระหนัก สร้างความรู้สึกอยากมาช่วยกันทำ อยากมาช่วยกันพัฒนาชุมชนของตนเอง ในเวทีเวทีการประชุมร่วมกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน สมาชิกแต่ละคนที่เข้าร่วมได้พูดในสิ่งที่เขารู้และถนัด เช่น ผู้สูงอายุเล่าถึงประวัติความเป็นมาอย่างเต็มที่เยาวชนเองก็ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่บริเวณลานกีฬาที่พวกเขาใช้อยู่ประจำ จึงเล่าออกมาเต็มที่อย่างเต็มใจ เป็นการพัฒนาสัมพันธภาพกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน และมีความร่วมไม้ร่วมมือจากกลุ่มในชุมชนมากขึ้น แต่ถ้าเราคำนี้เพียงว่าจะได้ข้อมูลเท่านั้นข้อมูลที่ไดมาก็จะแห้งแล้ง ไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

2.3 ผู้คนในชุมชนทำความเข้าใจในปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์และแสวงหาทางออกร่วมกัน ผ่านการจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชน

การสร้างกระบวนการสังคมให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ปัญหาและดำเนินการแก้ไขด้วยตนเองจะนำไปสู่การสร้างเสริมความปลอดภัยอย่างถาวร ชุมชน มีระบบการเก็บและกระจายข้อมูลเพื่อยกระดับการรับรู้ปัญหาของชุมชน มีกลยุทธ์การสื่อสาร (Communication Strategies) เพื่อขยายความสนใจต่อปัญหาการบาดเจ็บที่เกิดขึ้นทั้งขนาดและระยะเวลาในความสนใจนั้น มีกลุ่มนำที่สามารถนำปัญหาและความสนใจชั่วคราวของชุมชนนั้นสู่การเกิดสาธารณะวิจารณ์ในชุมชนและเกิดการวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหา (ศูนย์วิจัยเพื่อสร้างเสริมความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก ภาควิชากุมารเวชศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี, 2551) การจัดเวทีชุมชนสร้างความเข้าใจร่วมในปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์สำหรับเด็กเป็นการเคลื่อนไหวชุมชน (Social Mobilization) เพื่อยกระดับความสนใจต่อปัญหาในชุมชน โดยคณะนักวิจัยชุมชนมีการสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนัก ผ่านเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมเสี่ยงอันตรายต่อเด็กในชุมชน ซึ่งจัดขึ้น 2 เวที (โปรดดูรายละเอียดการจัดเวทีชุมชนในบทที่ 3 หน้า 87-88)

ในเวทีที่ 1 การสร้างการรับรู้ข้อมูลพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ แก่สมาชิกค่ายครอบครัว คณะนักวิจัยชุมชนได้ทำการนำเสนอข้อมูลแก่ครอบครัวในชุมชนที่มาเข้าค่ายครอบครัวสัมพันธ์ที่จังหวัดสระบุรี ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ซึ่งบางครอบครัวไม่เคยรับรู้มาก็ได้มารับรู้ด้วย หลังจากนั้นมีการตั้งคำถามจากคณะนักวิจัยชุมชนว่าฟังแล้วรู้สึกอย่างไร และอยากทำอะไรบ้างเพื่อชุมชนของเราทำให้สมาชิกที่มาเข้าค่ายครั้งนี้ได้ครุ่นคิดกับตนเองและแล้วได้มีการแบ่งกลุ่มพูดคุยกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในปรากฏการณ์นี้ร่วมกันในกลุ่มย่อย มีหลายคนได้สะท้อนความรู้สึกออกมาในค่ายครอบครัวสัมพันธ์ว่า “มีความเสียใจ หดหู่ใจและรู้สึกแค้น ที่ได้ทราบว่าชุมชนมีพื้นที่ที่ไม่สร้างสรรค์หลายแห่ง...” บางคนไม่เคยรู้มาก่อนว่าชุมชนมีพื้นที่ที่ไม่สร้างสรรค์มากขนาดนี้ เพราะทำแต่งงานอย่างเดียวไม่เคยได้สนใจเลยไม่รู้ว่าพื้นที่ชุมชนเป็นอย่างไรหลายคนรู้สึกเป็นห่วงเด็กและเยาวชนในชุมชน และในทางกลับกันหลายคนก็ “ดีใจที่ยังมีพื้นที่ที่สร้างสรรค์อยู่ในชุมชน...”

จากเวทีดังกล่าวนำไปสู่ความตระหนักร่วมในปัญหา สามารถประมวลออกมาเป็นข้อสรุป ว่าภัยอันตรายในชุมชนที่เกิดขึ้น ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน เมื่อมองเห็นความเปลี่ยนแปลงก็เริ่มมองหาที่มาของการเกิดพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ในปัจจุบัน ข้อมูลเหล่านี้ทำให้ชุมชนเข้าใจตนเองและเข้าใจเข้าใจโลกรอบตัวว่าเป็นอย่างไร ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าอาจมีสมาชิก

ชุมชนที่โทษตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวโดยไม่คิดที่จะทำอะไรเลย ในทางกลับกันก็สร้างพลังให้บางคนพบทางสว่างที่จะไม่โทษตนเอง และสิ่งแวดล้อมรอบตัว แต่เข้าใจความเปลี่ยนแปลงเป็นไป และในที่สุดก็มีแรงบันดาลใจทางแก้ไขพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและน่าอยู่สำหรับเด็กด้วยตนเอง คนในค่ายส่วนใหญ่ยังสะท้อนในทำนองที่ว่า “. . . อยากเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และร่วมในกระบวนการศึกษาวิจัย” ซึ่งคณะนักวิจัยชุมชนที่ทำวิจัยในชุมชนเองก็มีความรู้สึกที่ “ภูมิใจที่ได้ทำวิจัยเรื่องนี้ขึ้นในชุมชนของเรา . . .” เหล่านี้เป็นเสียงสะท้อนที่คณะนักวิจัยได้บันทึกไว้ใน เอกสารสรุปการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ในพื้นที่ชุมชนวัดประหาระปือธรรม เขตดุสิต กรุงเทพฯ เรื่องพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ในชุมชนวัดประหาระปือธรรม โดย คณะนักวิจัยชุมชนวัดประหาระปือธรรมและคณะที่ปรึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ

ในเวทีที่ 2 เวทีชาวบ้านเพื่อสร้างการเรียนรู้และค้นหาทางออกเบื้องต้น ในเวทีนี้คณะนักวิจัยชุมชนมีการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญภายนอกชุมชนและความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนเข้าด้วยกัน ส่งผลให้เกิดการเปิดมุมมองเกี่ยวกับเรื่องการแก้ไขปัญหพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้นในเวทีชาวบ้านอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างบางช่วงบางตอนของบทสนทนาเพื่อร่วมกันหาหนทางจัดการพื้นที่ลานกีฬาที่ไม่สร้างสรรค์ซึ่งมีการเปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนกันทั้งเยาวชนที่เคยทำกิจกรรมในลานกีฬา ผู้สูงอายุ นักวิชาการ และคณะนักวิจัยชุมชนเพื่อหาทางเลือกทางออกร่วมกันในเวทีชาวบ้าน เมื่อวันที่ 24 เดือน มกราคม พ.ศ. 2552

พี่รวย: คิดจะแก้ไขจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ควรจะทำอย่างไรต่อไปอย่างพื้นที่ที่ไม่สร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชน...ในลานกีฬา

พี่ปัด: พื้นที่ลานกีฬา ชาวชุมชนได้ทำการเข้าลานกีฬาจึงเกิดเป็นลานกีฬาอย่างในทุกวันนี้ เราควรจะแก้ไขในเรื่องของกิจกรรม กลุ่มเยาวชนสร้างให้เกิดปัญหา . . . เราต้องดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการมาคิดวางแผน มาคุยกันดีกว่า เพื่อให้ได้กลุ่มเยาวชนเข้ามา

น้องรัช: พื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ มีเด็กติดยา กินเหล้า . . . เห็นด้วยว่าเราต้องถอยออกมาแล้ว

น้องอีฟ: . . . น่าจะชวนเยาวชนแถวนั้นมาร่วมกิจกรรมกับพวกเรามาเป็นแกนนำพัฒนาชุมชน

ลุงโต: แต่ต้องทำให้พ่อแม่ต้องดูแลลูกหลานด้วย พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่เช่า . . . พ่อแม่บางครั้งดูแลลำบาก ต้องใช้เวลามาก

แม่ตุ๋ย: ก็ตั้งเยาวชนเข้ามาหาเราก่อน แล้วหากิจกรรมให้เขาช่วยทำ เริ่มจากเด็กเล็ก ก่อนว่าสอนอะไร ทำอะไร สอนกันและเรียนรู้...เอาตรงศูนย์เป็นจุดรวม ดึกว่าตรงที่สนามกีฬาที่เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี

รศ.อภิญา: เรื่องลานกีฬา เป็นไปได้ไหมที่เราจะไปนั่งคุยกับเจ้าของพื้นที่ นำ ประเด็นไปพูดคุยกับผู้รับผิดชอบ เป็นเวทีเจาะประเด็นดึงเอาคนมีส่วนร่วมที่ ครอบคลุมพื้นที่เข้ามานั่งฟัง นั่งคุยกันแลกเปลี่ยนกัน

คุณจักริสน์: ผมคิดว่า หากคาดหวังว่าจะได้กิจกรรม . . . สิ่งที่สำคัญคือความร่วมมือ ของคนในชุมชน ทุกอย่างต้องมาจากการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน ต้อง กลับไปลองดูว่าสิ่งไหนที่ทำได้ สิ่งไหนทำไม่ได้ . . .

นอกจากนี้ เวทีเรียนรู้ทำให้คณะนักวิจัยชุมชนเห็นหนทางที่จะแก้ไขชัดเจนขึ้น กว่าเดิม ซึ่งคณะนักวิจัยชุมชนรับรู้ร่วมกันว่าเป็นเพียงแค่การพบทางออกเบื้องต้นคงไม่ใช่จุดสิ้นสุด แต่คือจุดเริ่มต้นของการวางแผนแล้วมาแก้ไขปัญหาร่วมกันในชุมชน และมีความจำเป็นที่สมาชิก ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือ คณะนักวิจัยชุมชนมองเห็นแนวทางร่วมกันว่า กิจกรรมที่คณะนักวิจัยชุมชนจะร่วมทำต่อไป คือ การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งมีการระดม สติปัญญา ที่เรียกว่าเป็นการ “ลงขันทางความคิด” เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหา จัดทำแผนปฏิบัติการ อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงและหาวิธีจัดการกับพื้นที่อย่างเหมาะสมโดยเชิญชวนคนที่เป็น เจ้าของพื้นที่ที่มีส่วนร่วม ซึ่งคณะนักวิจัยชุมชนได้แนวทางในการวางแผนปฏิบัติการจากนักวิชาการที่ เสนอแนะว่า

. . . เวลาเราวางแผนควรวางแผนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง . . . เราจะต้องมาสู่ กระบวนการจำแนก คือ อะไรสามารถทำได้ อะไรยังไม่สามารถทำได้ ต้องประเมิน กำลังของคนในชุมชน . . . กระบวนการสร้างกิจกรรมนี้ เท่ากับว่าเรากำลังขยาย งานวิจัยให้ผลิดอกออกผล ในลักษณะที่เป็นเชิงปฏิบัติการได้จริง เช่น กลุ่มเฝ้าระวัง ให้ดูว่ามีความเป็นไปได้ไหม เชิญคนที่เป็นเจ้าของพื้นที่เช่นวัยรุ่น เยาวชน ช่วย ตระเวนดูว่าติดไฟแล้วดีไหม จะทำให้เขาไม่รู้สึกรู้ว่าเราไปติดป้ายว่าเป็นพื้นที่ไม่ สร้างสรรค์ . . . (อภิญา เวชยชัย, สนทนา, 24 มกราคม 2552)

ขณะเดียวกันคณะนักวิจัยชุมชนรับรู้ว่าจะต้องทำงานโดยดึงการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ทั้งคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจะทราบได้ว่าต้องดึงใครมาร่วมแก้ไขได้นั้นต้องมีการ สัมภาษณ์ต้นทุนของชุมชนก่อนว่าชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างที่เป็นส่วนสนับสนุนในการแก้ไขปัญหา เหล่านี้ ดังแนวคิดที่คุณจักริสน์ จันทรแสง เสนอว่า

ควรจะต้องมีการสำรวจทรัพยากรต้นทุนของชุมชนว่าในชุมชนของเรามีทรัพยากร (ต้นทุน) อะไรบ้าง มีหน่วยงานหรือกลุ่มอะไรบ้างในชุมชน อยู่ที่ไหนบ้าง . . . ซึ่งเรื่อง บางเรื่องต้องอาศัยคนอื่น ๆ มาช่วยเชิงนโยบาย ซึ่งเราต้องรวบรวมข้อมูลแล้วเสนอให้ ทางเขต หรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาช่วย (จักริสน์ จันทรแสง, สนทนา, 24 มกราคม 2552)

นับว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีคุณค่าในแง่ของการเอื้อให้ชุมชนก้าว เติบโตจากมุมมองเดิม ๆ สู่มุมมองใหม่ ๆ และมีแนวคิดในการทำงานเพื่อพัฒนาพื้นที่จากการทำ ความเข้าใจสภาพปัญหา และรับรู้ข้อเสนอนี้จากคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ซึ่งการสร้าง ความรู้ในชุมชนไม่ได้หมายความว่าต้องมาจากชุมชนเท่านั้น แต่อาจจะมีการผสมผสานเชื่อมโยง ประสบการณ์ความรู้จากนอกชุมชนด้วย การเรียนรู้ที่ “เป็นการเรียนรู้จากภายในสู่ภายนอก (Inside Out) หมายความว่า เป็นการเรียนรู้ที่เราจะต้องค้นหาภายในของคนเป็นการเรียนรู้ที่ ชาวบ้านรู้จักและเข้าใจตัวเองก่อน เพื่อเข้าไปสัมผัสพันธกิจคัดสรร วิทยาการจากภายนอกได้ ไม่ใช่เป็น การวิจัยที่กั้นตนเองจากโลกภายนอก” (เสนห์ จามริก, 2546)

2.4 จัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ด้วยตนเอง: จุดเริ่มต้นของการ เคลื่อนขบวนสู่การพึ่งตนเองในการปกป้องคุ้มครองเด็ก

แผนชุมชนเป็นผลผลิตของการเรียนรู้ จากคณะนักวิจัยชุมชนที่เข้าร่วมในการทำแผน ได้เก็บข้อมูล นำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เข้าด้วยกัน การจัดทำแผนแก้ปัญหาพื้นที่เพื่อให้เกิด เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมหรือดีสำหรับเด็กนั้นเกี่ยวข้องกับประเด็นในการปกป้องคุ้มครองเด็กในแง่ของ การปกป้องคุ้มครองจากสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัยเรื่องในเรื่องสภาพแวดล้อมทางด้านบุคคล และสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ วัตถุหรือสิ่งของ ในที่นี้การจัดการเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ได้ เกี่ยวข้องแค่เรื่องของการแก้ไขสภาพพื้นที่ทางกายภาพ และด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการ จัดการกับคนซึ่งไปทำให้พื้นที่ตรงเกิดเป็นอันตรายหรือเป็นพื้นที่เสี่ยงขึ้นมาด้วย การจัด สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เด็กจะเจริญเติบโตในสิ่งแวดล้อมที่ ปลอดภัย มีพัฒนาการที่ดี และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าในอนาคต

การจัดทำแผนได้ดำเนินการในเวทีสัมมนาแผนงานชุมชนคุ้มครองเด็ก ชุมชน ประชาธิปไตยปี 2552 เมื่อ วันที่ 7-9 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ณ บ้านสวนเรือนธรรม ต.ยูงทอง อ.อุทอง จ.สุพรรณบุรี โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น 34 คน เป็นคณะนักวิจัยชุมชน 9 คน (ขณะเดียวกันมีบทบาทเป็นแกนนำชุมชนด้วย 2 คน) กลุ่มผู้สูงอายุ 2 คน แกนนำเยาวชน 11 คน

ชุมชนข้างเคียง 2 คน และคณะเจ้าหน้าที่เครือข่ายหน่วยงาน 10 คน เพื่อวางแผนปฏิบัติงานจัดกิจกรรมการสร้างความปลอดภัยสำหรับเด็กและครอบครัวในชุมชน และสร้างกลไกการเฝ้าระวังความปลอดภัยในชุมชน ในอันที่จะทำให้เด็กได้รับความปลอดภัยทั้งทางกายภาพและบุคคล

2.4.1 สร้างวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาเด็ก ครอบครัว และชุมชน ภาพฝันที่สร้างให้เกิดขึ้นร่วมกัน

ก่อนที่จะเริ่มการจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ ผู้เข้าร่วมจัดทำแผนทุกคนได้มีการพูดคุยกันเรื่องความคาดหวังที่มีต่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่แต่ละคนคาดหวังและต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชนในอนาคต แล้วกำหนดเป็นอนาคตของชุมชนร่วมกัน ด้วยการใช้จ่ายเงินจากการซื้อออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ การสร้างความคาดหวังร่วมกันเสมือนเป็นวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยสิ่งที่ผู้เข้าร่วมจัดทำแผนอยากให้เกิดขึ้นในอนาคต คือ

ครอบครัวต้องรักกัน และปลูกฝังให้เด็กเป็นคนดี จะเป็นรากฐานเข้มแข็ง คนในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทั้งเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ครอบครัว อสส. และมีต้นไม้ร่มรื่น มีสถานที่ทำประโยชน์ ไม่มีคนติดยาเสพติดในชุมชน คนในชุมชนมีความสามัคคี กลมเกลียว มีในหลวงเป็นจุดยึดเหนี่ยวเดียวกัน เกิดการรวมตัวกันเกิดสิ่งดี ๆ ในชุมชน และคงอยู่ตลอดไป ดุจเกล็ดรักษาความเต็ม” (บันทึกจากเวทีวางแผน, 7 กุมภาพันธ์ 2552)

การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมเกี่ยวกับมุมมองที่พึงปรารถนาของชุมชน เป็นสิ่งเอื้ออำนวยต่อการดำเนินการต่อไปได้ดี ทั้งนี้ หากคนกลุ่มหนึ่งมีอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายร่วมกันในการทำงาน ก็จะทำให้งานขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ในการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับเด็กและครอบครัวในชุมชน จากสิ่งที่แต่ละคนคิด สิ่งที่แต่ละคนฝัน ก็มาหลอมรวมกันเป็นความหวังของทุกคนในชุมชน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ แกนนำชุมชน คณะนักวิจัยชุมชน คณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัว ทุกคนต่างรู้สึกได้ถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการมีความปรารถนาที่ดีเพื่อชุมชนของตนเอง แม้กลุ่มเยาวชนเพิ่งเข้ามาร่วมก็ตามที่ สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญช่วยยึดเหนี่ยวคนในคณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัว เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกร่วม (Sense of Belonging) ในกิจกรรมการสร้างเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน

2.4.2 แสวงหาแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน

ผู้เข้าร่วมจัดทำแผนได้ร่วมกันประมวลแหล่งทรัพยากรจากการสำรวจทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นการสำรวจต้นทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นฐานในการ

ประเมินศักยภาพหรือความสามารถของชุมชน ก่อนที่จะวางแผนการดำเนินงาน โดยร่วมกันระดมความคิดเห็นว่า “มีหน่วยงานหรือกลุ่มอะไรบ้างในชุมชน มีหน้าที่บริการและช่วยสนับสนุนอะไรได้บ้าง” แล้วบันทึกทุกความคิดเห็นลงกระดาษแผ่นใหญ่เพื่อให้ทุกคนได้เห็นอย่างทั่วถึงกัน เมื่อยึดกรอบคร่าวในชุมชนเป็นศูนย์กลางแล้วขยายวงออกมาสิ่งที่ทุกคนมองเห็นร่วมกันว่าเป็นต้นทุนที่มีในชุมชนก็เป็นคนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ประธานชุมชน กรรมการชุมชน กลุ่มมออส. กลุ่มผู้สูงอายุ ศูนย์บริการครอบครัว โรงเรียนวัดพระชะเอือธรรม และวัดพระชะเอือธรรม ซึ่งในแต่ละหน่วยให้การสนับสนุนชุมชนได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ กำลังคน และงบประมาณ (โดยเฉพาะกลุ่มกรรมการชุมชนที่ได้งบประมาณสนับสนุนเพื่อพัฒนาชุมชนจากสำนักงานเขตดุสิตเป็นประจำทุกเดือน)

และเมื่อขีดวงกว้างออกมาก็จะพบว่า มีหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้บริการชุมชน หน่วยงานที่ให้บริการเป็นหลัก ได้แก่ สำนักงานเขตดุสิต ศูนย์บริการสาธารณสุข โรงพยาบาลวชิระ สมาชิกสภาเขต และสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร ช่วยได้ทั้งเรื่องบุคลากรเป็นวิทยากร สนับสนุนความรู้ด้านต่าง ๆ สิ่งของ งบประมาณ และหน่วยงานเครือข่ายของชุมชน เช่น หน่วยงานทหารรอบ ๆ ชุมชน ศูนย์เยาวชนสวนอ้อย มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ที่สนับสนุนได้ทั้งเรื่องสถานที่ วิทยากร งบประมาณ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีองค์กรธุรกิจเอกชนในชุมชนที่ประกอบธุรกิจโรงพิมพ์ในชุมชน และบริษัทใกล้เคียง ที่สนับสนุนบริจาคของเมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย

2.4.3 การจำแนกปัญหา: สร้างความมั่นใจว่าชุมชนไม่ต้องรับภาระทุกเรื่อง

ทุกคนร่วมย้อนมามองทบทวนข้อมูลจากการศึกษาสำรวจร่วมกัน แล้วร่วมจำแนกแยกแยะปัญหาว่า ปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์สำหรับเด็ก ว่ามีปัญหาไหนที่ทำได้ ปัญหาไหนต้องทำร่วมกับหน่วยงาน และปัญหาไหนที่ต้องประสานให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมาทำทั้งหมด โดย “แยกว่าปัญหานี้ชุมชนทำเองนะ ปัญหานี้ชุมชนต้องร่วมกับหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานอะไรต้องระบุไปเลยซึ่งเขาเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง บางแผนต้องให้หน่วยงานทำอย่างเดี๋ยวนเลย เพราะจะเป็นอันตรายแก่ชุมชนเกินไป” (พีบีดี, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

กระบวนการจำแนกปัญหาเป็นกระบวนการสำคัญมากก่อนที่จะวางแผนงาน เพราะการจำแนกจะช่วยให้ชุมชนประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการแก้ไขปัญหาได้ว่าจะดำเนินการได้ด้วยตนเองเพียงละพังหรือจะดำเนินการโดยมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน ทำให้ไม่รู้สึกหนักใจว่าชุมชนต้องแบกรับภาระแก้ปัญหาทุกอย่างเพียงลำพัง เพราะสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและครอบครัวเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนมากต้องอาศัยหลายภาคส่วนเข้ามาร่วมช่วยกัน และบางปัญหามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับหลาย ๆ ปัญหาแม้ว่าจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ ก็ตาม ชุมชน

ได้เรียนรู้ทั้งกระบวนการจำแนกปัญหาอย่างง่าย ๆ ด้วยการใช้วิจารณญาณของตนเองจำแนกว่า ปัญหาไหนที่ชุมชนแก้ได้เองทั้งหมด ปัญหาไหนที่ชุมชนและหน่วยงานต้องช่วยกันแก้ และปัญหาไหนที่หน่วยงานต้องเป็นผู้แก้ทั้งหมด และได้รู้ผลลัพธ์จากการจำแนกด้วย

เมื่อจำแนกแยกแยะได้แล้วก็สมาชิกก็เริ่มมั่นใจว่าตนเองไม่ต้องแบกรับภาระ ทำเองทุกเรื่อง มีบางเรื่องที่ทำกันเองได้ในชุมชน เช่น การสำรวจหลอดไฟในที่มืด และการตั้ง เยาวชนมาร่วมเป็นหน่วยเฝ้าระวังในซอยมืดไม่มีไฟ เป็นต้น ต่อมามีการถกเถียงว่าอยากจะลองทำ อะไรก่อน และจะต้องมี “แผน” อย่างไรในการทำงานนั้น จะต้องไปติดต่อกับใคร ต้องทำกิจกรรม อะไร ใครจะเป็นคนทำ เป็นต้น ประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่การเลือกทางออกที่ถูก ทั้งนี้ เพราะไม่มี ทางออกใดที่ “ถูก” และไม่มีทางออกใดที่ “ผิด” แต่อยู่ที่การร่วมกันเลือกทางออกที่เป็นไปได้ และ ร่วมกันทำมากกว่า (ปิยะวัติ บุญ-หลง, 2544, น. 4)

2.4.4 คณะทำงานเลือกและตัดสินใจจัดการในบางปัญหาที่เป็นไปได้: เลือก ทำในสิ่งที่ทำได้เพียงเล็กน้อยยอมดีกว่าไม่คิดจะทำอะไรด้วยตนเองเลย

คณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัวที่มีคณะนักวิจัยชุมชนเป็นส่วนหนึ่ง คณะทำงานนั้น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) กำหนดความต้องการ ในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง เลือกทำในปัญหาที่ตนเองอยากแก้และมั่นใจว่าแก้ได้ ซึ่งแม้ว่าจะชุมชนเลือกทำในสิ่งที่ทำได้เพียงเล็กน้อยยอมดีกว่าไม่คิดจะทำอะไรด้วยตัวชุมชนเอง โดยผ่านการมีส่วนร่วมสองชั้น คือ ในชั้นแรกเป็นการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นในกลุ่มย่อย และ ในชั้นต่อมาเป็นการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นการระดมความคิดเห็นผ่าน บรรยากาศแห่งความสัมพันธไมตรีในแนวระนาบ ทุกคนมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นได้หมด โดยมีคณะ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานคอยกระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น และแทรกแซงเมื่อมีการผูกขาด ความคิดแต่เพียงผู้เดียว แต่หากกลุ่มไหนดำเนินการได้เองเป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติก็จะทำหน้าที่ เพียงผู้สังเกตการณ์ กระบวนการในการวางแผนมีความเป็นประชาธิปไตย และค่อนข้างดำเนินไป อย่างเป็นอิสระ เมื่อร่วมกันลงขันความคิดเห็นในกลุ่มใหญ่ก็ได้ตัดสินใจแก้ปัญหา และร่วมสร้าง แนวทางที่หลากหลาย จากการประมวลความรู้และประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่ ดังตัวอย่าง แผนการที่น่าสนใจเพื่อจัดการปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ อันจะช่วยเสริมสร้างความปลอดภัยแก่เด็ก ในชุมชน ดังนี้

1. แผนการจัดการซอยมืดไม่มีไฟส่องสว่าง ในซอยย่อยและริมเขื่อนติดกอง พันทหารม้าที่ 4 รักษาพระองค์ ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินงานช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 มีการดำเนินการและผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1 กลุ่มเยาวชนสำรวจหลอดไฟ หากชำรุดก็เปลี่ยนหากไม่มีก็ติดตั้งโดยประสานไปยังการไฟฟ้าและสำนักงานเขต แต่จะขอความร่วมมือให้บ้านใกล้เคียงเปิดช่วยไฟหน้าบ้านก่อน

1.2 คณะนักวิจัยชุมชนจัดเวทีชาวบ้านโดยเชิญมาประชุมทุกบ้านเพื่อรับรู้ปัญหา และขอความร่วมมือในการติดตั้งไฟ

1.3 คณะทำงานชุมชนประสานงบประมาณกับกรรมการชุมชน

1.4 ประธานชุมชนและคณะทำงาน ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายทุกวันในเรื่องปัญหาจากที่มีดที่เปลี่ยว และขอความร่วมมือเปิดไฟหน้าบ้าน

1.5 ประธานชุมชนและคณะทำงานเดินเคาะประตูตามบ้านขอความร่วมมือคนในชุมชนที่เป็นจุดมีดเปิดไฟหน้าบ้านในเวลากลางคืน หากจัดเวทีและประชาสัมพันธ์แล้วไม่ได้ผล

1.6 กลุ่มเยาวชนช่วยกันเฝ้าระวังดูแลไฟส่องสว่าง เมื่อพบปัญหาแจ้งประธานชุมชน

2. แผนการจัดการปัญหาวัยรุ่นนั่วสูมในลานกีฬาชุมชน 2 และในร้านเกมชุมชน 4 มีระยะเวลาในการดำเนินงานช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 และดำเนินการต่อเนื่องตลอดปี โดยมีการดำเนินการและผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 คณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัวประชุมวางแผน กำหนดบทบาทหน้าที่คณะทำงานโดยดึงคณะทำงานจากศูนย์บริการครอบครัว

2.2 ประธานชุมชนแต่ละชุมชนประสานตำรวจเข้ามาช่วยให้ข้อมูลและประสานงานผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ร้านค้า ร้านเกม กลุ่มพ่อแม่ เพื่อให้ทำตามข้อบังคับในกฎหมายที่กำหนดว่า ไม่ให้ร้านค้าขายเหล้า - บุหรี่ให้เด็กเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปี และห้ามเด็กต่ำกว่า 18 ปี เล่นเกมเกินเวลา 22.00 น.

2.3 จัดประชุมกรรมการทั้ง 4 ชุมชน เพื่อออกเสียงตามสายประชาสัมพันธ์รณรงค์ปัญหานี้ทุกวันหลังเคารพธงชาติ

2.4 คณะทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัวสรรหากิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้เด็กและเยาวชน เช่น กีฬา ดนตรี วาดรูป ฝึกวิชาชีพ ฯลฯ ในพื้นที่ที่สร้างสรรค์ อาทิ ในศูนย์บริการครอบครัว ในบริเวณโรงเรียน (ช่วงเวลา 16.00-22.00 น.) ในสนามเปตองภายในวัด และในพื้นที่ของหน่วยทหารใกล้เคียงชุมชน (ตั้งช่วงเช้า - 21.00 น.)

2.5 คณะทำงานชักชวนกลุ่มเยาวชนที่นั่วสูมโดยเฉพาะหัวโจกมาเข้าร่วมกิจกรรมเข้าค่ายแกนนำเยาวชน เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมดี ๆ ในชุมชน

กล่าวได้ว่าแผนที่เกิดขึ้นจากการร่วมคิดของชุมชนครั้งนี้จัดเป็นแผนที่ดี เพราะผ่านเวทีการเรียนรู้ร่วมกัน โดยคณะนักวิจัยชุมชนใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยแล้วมาจะใช้การอภิปรายถกปัญหาที่จะเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติได้จริง ทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อที่จะนำทรัพยากรมาใช้ในการกำหนดแผน โดยยึดความต้องการและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก (Community Based)

จากกระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่เอื้อให้คนในชุมชนได้คิดและตัดสินใจเอง ก่อเกิดความมั่นใจในตนเองของคณะทำงาน ทำให้เห็นหนทางในการพัฒนาด้วยตนเอง คณะนักวิจัยชุมชนบางท่านได้ถ่ายทอดกระบวนการและสิ่งที่ได้เรียนรู้ในเวทีวางแผนครั้งนี้ว่า เป็นการสร้างคุณค่าใหม่ในการวางแผนการทำงานของคนในชุมชน เกิดความเข้าใจมากขึ้นว่าทำไมต้องมานั่งคิดแผนเพื่อสร้างความปลอดภัยแก่เด็กด้วยตนเอง และมองเห็นว่าการร่วมกันวางแผนที่มีพื้นฐานจากสถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนดำเนินการเองนั้นจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด

คือ ปีนี้ชอบใจมากเลยที่ไปสุพรรณ ทั้งกลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่ ๆ จากที่เราไปวางแผนผ่านมาทุกปี ๆ โจทย์ไม่ได้เกิดจากกระบวนการที่เราร่วมคิดกันเองเพียงแต่ว่ามีพี่เลี้ยงแนะนำว่าน่าจะทำอันนั้น อันนี้ เพราะพี่เลี้ยงเห็นปัญหา แต่แม่ ๆ เยาวชนไม่เข้าใจว่าการวางแผนแต่ละปีไปเอาอะไรมาวางแผน แต่ปีนี้มีปัญหา มีโจทย์คอยอยู่เลย แล้วเรามาช่วยกันแก้เอง เราแก้โจทย์ที่ได้มาจากการวิจัย ทุกคนรู้เลย เข้าใจเลย เพียงแต่มาจัดลำดับว่าอะไรที่ควรทำก่อน อะไรที่ทำเองได้ อะไรที่ควรทำเอง อะไรที่ต้องให้หน่วยงานภาครัฐทำ เรามาจัดลำดับแล้วตัวง่ายควรทำให้สำเร็จก่อน แต่ตัวที่ยากเราต้อง เป็นผู้ประสานให้หน่วยงานเข้ามา . . . นี่แหละครับเป็นการเคลื่อนไหวบนของการพึ่งตนเอง . . . (พีเปิด, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

2.5 ชุมชนเริ่มจัดการปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชนด้วยตนเอง

การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมขึ้นในพื้นที่ชุมชนวัดประจักษ์ปือธรรม ก่อให้เกิดการทดลองปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างสรรค์แนวทางสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน ความรู้จึงค่อย ๆ เกิดมาจากการลงมือลองทำ ลองแก้ไข จากการใช้กระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติการร่วมกับการไตร่ตรองสะท้อนผลการดำเนินงานของคณะนักวิจัยชุมชน เป็นการสร้างสมดุลระหว่างการเรียนรู้และการกระทำ จนเกิดเป็นความรู้ที่ผ่าน

การปฏิบัติ (Experiential Knowledge) ที่ไม่ให้ชาวบ้านมาเป็นเพียงผู้กรอกแบบสอบถามเท่านั้น (Research On) แต่เป็นการกระตุ้นสำนึกวิพากษ์ให้เขาได้คิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ ทำรู้จักสภาพพื้นที่ของตนเองขึ้นมาใหม่ แล้วลองแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ภายใต้บริบทที่เขาเป็น โดยคิดขณะทำ และทำไปแล้วกลับมาย้อนคิดทบทวนสิ่งที่ทำ ซึ่งความรู้ที่ได้จากการวิจัยรูปแบบนี้เป็นความรู้แบบชาวบ้านจากการปฏิบัติจริงในชุมชน เป็นผลผลิตทางสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนพัฒนาตรวจสอบและมีการสืบค้นใหม่เสมอ จึงไม่มีคำว่า ถูก-ผิด มีแต่คำว่าเหมาะสมสอดคล้องแค่ไหนกับสภาพปัญหาที่พื้นที่ ทำแล้วสามารถปกป้องคุ้มครองเด็กจากพื้นที่อันตรายต่าง ๆ ได้มากน้อยเพียงไร และประโยชน์สูงสุดเกิดแก่เด็กในชุมชนหรือไม่

หลังจากจัดทำแผนปฏิบัติการเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 คณะนักวิจัยชุมชนได้กลับมา ปฏิบัติการครั้งแรก การประชุมเพื่อติดตามแผน ต่อมามีการสำรวจข้อจำกัดเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่อย่างตรงกับข้อเท็จจริง และเริ่มขับเคลื่อนปฏิบัติการตามแผนจัดการพื้นที่ ไม่สร้างสรรค์ด้วยตนเองเรื่อยมาซึ่งมีการปรับแนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมหลังจากที่มาประชุมร่วมกันเพื่อสรุปและประเมินผลเป็นระยะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.5.1 ปฏิบัติการครั้งแรก การประชุมเพื่อติดตามแผน

เมื่อคณะทำงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนได้ร่วมกันจัดทำแผนแล้ว คณะทำงานก็ได้กลับมาดำเนินการตามแผนทันที และมีความรู้สึกว่าการทำให้ได้ตามแผนการที่วางไว้ และคิดว่าเป็นหน้าที่ของชุมชนที่ต้องขับเคลื่อนตามแผน ไม่ใช่รอคอยให้หน่วยงานไปกระตุ้นเร่งรัดให้ทำเหมือนดังแต่ก่อน เช่น กลุ่มเยาวชนที่กลับมาจากการวางแผนแล้วนัดประชุมเพื่อดำเนินงานตามแผนทันทีซึ่งมีนักวิจัยชุมชนเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า “ . . . ตอนที่กลับมาจากสุพรรณเมื่อวันศุกร์เด็กก็มานัดประชุมกันตามแผนที่ว่าจะตั้งเด็กมาร่วมกันหลาย ๆ คน ดึงเพื่อน ๆ มาเข้าค่าย มาช่วยดูไฟ ” (แม่ล้อม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552) นับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนถึงความรู้สึกในการเป็นเจ้าของแผนจัดกิจกรรมส่งเสริมความปลอดภัย และการสร้างกลไกเฝ้าระวังในพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ต่อเด็กและเยาวชน

ส่วนผู้ใหญ่มีการประชุมติดตามการดำเนินงานหลังจากเวทีวางแผน เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2552 ที่ศูนย์บริการครอบครัวในชุมชนวัดพระอารามเพื่อติดตามการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ร่วมกัน โดยมีคณะนักวิจัยชุมชนและเยาวชนเข้าร่วมการประชุม และมีสมาชิกคณะนักวิจัยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการประชุมเอง นอกจากนี้แล้วทางชุมชนได้มีการดำเนินการจัดการกับขอยมึดขอยเปลี่ยว ประสานงานจัดการกับปัญหาสุนัขจรจัด ทำความสะอาดชุมชน ส่งรายงานข้อมูลพื้นที่ให้แก่กองปราบปราม และมีการดำเนินการจัดค่ายเยาวชนในเดือน

เมษายน พ.ศ. 2551ซึ่งเป็นการปฏิบัติการตามแผนงานที่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาวัยรุ่นมั่วสุม โดยดึงกลุ่มเยาวชนแกนนำให้ชวนเพื่อนมาเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์บริการครอบครัว และชวนเพื่อนมาเข้าร่วมค่ายพัฒนาแกนนำเยาวชน

การดำเนินงานตามแผนเพื่อให้ชุมชนมีโอกาสการเรียนรู้จากการปฏิบัติการ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง ต้องมีประสานทรัพยากรทั้งภายในและภายนอก เข้าร่วมติดตามตรวจสอบการดำเนินงานเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง คณะนักวิจัยชุมชนบางท่านคิดว่า “เขียนแผนในกระดาษนั้นแสนจะง่ายแต่ถ้าเอามาใช้นั้นคงจะยาก” จึงมีเสียงสะท้อนของคณะนักวิจัยชุมชนแสดงถึงความตั้งใจในการดำเนินงานตามแผนที่ชุมชนร่วมช่วยกันคิดเองทั้งหมด ประกอบกับเสนอแนวทางที่จะทำให้แผนปฏิบัติการที่วางไว้ได้รับการนำมาปฏิบัติใช้อย่างจริงจังว่า “. . .ถ้าเราไม่ลงมือทำก็ไม่เกิดประโยชน์ เขียนเหมือนเป็นคัมภีร์แต่ไม่ลงมือทำ สำคัญเราจะทำอย่างไรให้เกิดความรับผิดชอบ เราต้องหมั่นประชุมกันบ่อย ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้เราทำได้ตามแผน . . .” (พีปัด, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552) รวมถึง “ถ้าเราไม่ประชุม ก็จะไม่ไปเลย เราต้องประชุมกันว่าอันดับแรกเราจะทำอันไหนก่อน แล้วเราก็เคลื่อนไปที่ละแผน” (แม่กุ่ม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

2.5.2 ปฏิบัติการต่อมา: การสำรวจจุดที่มีดเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่อย่างตรงกับข้อเท็จจริงมากที่สุด

ในช่วงของการปฏิบัติการแก้ไขปัญหตามแผนที่ได้ร่วมกันวางไว้ มีการปรับปรุงพัฒนาแนวทางในการปฏิบัติการ โดยคณะนักวิจัยชุมชนพยายามออกแบบการเปลี่ยนแปลงอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์จริงในชุมชนมากที่สุด และพยายามทำความเข้าใจในข้อมูลสภาพปัญหาที่วางแผนไว้ว่าจะแก้ไข เช่น กรณีชอยมิดที่ได้ข้อมูลช่วงแรกจากชาวบ้านหลาย ๆ คนสะท้อนออกมาว่า ชุมชนตรงบริเวณริมคลอง ที่ติดเขตทหาร เป็นที่ส่งยา วัยรุ่นมักไปมั่วสุม และคิดว่าเป็นพื้นที่ไม่ปลอดภัยเพราะว่ามีด ไม่มีแสงไฟ แต่ในความเป็นจริงบริเวณนั้นไม่มีความมืดแต่มีความเปลี่ยว ข้อมูลเกิดการปรับเปลี่ยนจากที่คณะนักวิจัยชุมชนร่วมกันหาทางออกว่าจะมีการสำรวจจุดที่มีดเพิ่มเติมว่า “เกิดจากอะไร หลอดไฟส่องสว่างมีความชำรุดหรือไม่” โดยประสานความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมในการสำรวจพื้นที่บริเวณนั้นในเวลากลางคืนอีกครั้ง ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 ซึ่งได้มีการรายงานสรุปในที่ประชุม เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2552 ว่า “ที่เราไปดูแล้ว ไม่มีด มีไฟแสงจันทร์ จริง ๆ แล้วเปลี่ยวมากกว่า ที่ว่ามีดคือมองไม่เห็นทาง แต่มีไฟแสงจันทร์ตลอดทาง ไฟไม่ได้ขาด ทุกดวงยังดี พอเราลงไปดูแล้ว หลาย ๆ คนก็เห็นว่าไม่มีด แต่มันเป็นความรู้สึกว่ามีดแต่ในความเป็นจริงไม่มีด มันเปลี่ยวมากกว่า . . .” (แม่กุ่ม, ประชุม, 29 มีนาคม 2552)

ฉะนั้น คณะนักวิจัยชุมชนจึงคิดว่าไม่จำเป็นต้องคิดเรื่องการจัดการที่มีดีให้สว่างแล้วแต่เปลี่ยนมาจัดการที่ความเปลี่ยนแปลงของชอย โดยรณรงค์ให้ความรู้แก่ผู้คนที่สัญจรไปมา มีการวางแผนว่าจะมีการประชาสัมพันธ์แจ้งให้สมาชิกชุมชนร่วมกันเฝ้าระวัง และติดป้ายเตือนผู้คนที่ใช้เส้นทาง บ้างก็เสนอว่าน่าจะนำรูปปั้นตำรวจมาตั้งไว้ พวกใจผู้ร้ายจะได้เกรงกลัว เป็นต้น จากกรณีนี้ผู้ศึกษาคิดว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในชั้นปฏิบัติการแก้ไขปัญหาเป็นช่องทางสำคัญที่ส่งเสริมการใช้ข้อมูลของชุมชน และเมื่อได้ลองทำไปแล้วก็หันมาทบทวนบทเรียนและสืบเสาะค้นหาเงื่อนไขสาเหตุลงลึกไปเรื่อย ๆ เพราะปัญหาหลายปัญหามีความเกี่ยวพัน เกี่ยวโยงอย่างซับซ้อน การปฏิบัติการแก้ไขปัญหาเริ่มต้นจากสิ่งที่ชุมชนคิดเห็นว่าคุณเองสามารถทำได้ก่อน บางครั้งอาจจะยังไม่ถูกต้องในมุมมองของนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ แต่เมื่อมีการลองทำ ลองคิดไปเรื่อย ๆ ชุมชนก็จะสามารถพบคำตอบได้ด้วยตนเองว่าควรทำอะไร แค่ไหนอย่างไร

2.5.3 คณะทำงานเริ่มขับเคลื่อนปฏิบัติการตามแผนจัดการพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ด้วยตนเองเรื่อยมา

ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2552 มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดูงานในพื้นที่ชุมชนปลอดภัยและครอบครัวเข้มแข็ง ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์ คณะนักวิจัยชุมชนหวังว่าจะเป็นสะพานเชื่อมความร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้มาร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 30 คน จากกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น คณะนักวิจัยชุมชน คณะทำงานศูนย์บริการครอบครัว แกนนำชุมชน แกนนำพ่อแม่และแกนนำเยาวชนในชุมชน เพื่อให้มีความตระหนักในเรื่องความปลอดภัย เพื่อส่งเสริมความปลอดภัยให้กับเด็กในชุมชน และมีทัศนคติที่ดีในการทำงานเชิงอาสาสมัครในชุมชน กิจกรรมนี้ส่งผลให้สมาชิกชุมชนมีมุมมองใหม่ มองเห็นวิธีการทำงานใหม่ ในการจัดการกับภัยอันตรายทั้งทางด้านกายภาพและบุคคล อาทิ กิจกรรมห้องสมุดชุมชน กิจกรรมจัดสนามเด็กเล่นปลอดภัย กิจกรรมชุมชนปลอดภัย และหลักสูตรค่ายบำบัดเยาวชนผู้เสพยาในวัด เป็นต้น

ในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2552 มีจัดค่ายแกนนำชุมชนเพื่อการเฝ้าระวังความปลอดภัยแก่เด็กและเยาวชนในชุมชน โดยมีคณะนักวิจัยชุมชน คณะทำงานศูนย์บริการครอบครัว แกนนำชุมชน แกนนำพ่อแม่และแกนนำเยาวชนในชุมชน จำนวน 70 คน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจแนวทางและวิธีการทำงานเพื่อคุ้มครองเด็กในชุมชน มีเทคนิควิธีการที่เหมาะสมในการทำงานเพื่อป้องกันและคุ้มครองเด็กในชุมชนให้ปลอดภัย ค่ายนี้เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่คณะนักวิจัยชุมชนหยิบยกประเด็นปัญหาผู้คนในพื้นที่ไม่สร้างสรรค์หรือพื้นที่เสี่ยงทั้งหลายมาพูดคุย และเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเพื่อร่วมกันหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการกับกลุ่มคนในพื้นที่เหล่านั้น

นอกจากนี้ มีการประชุมติดตามระหว่างการค้าดำเนินงานของคณะนักวิจัยชุมชน ในวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2552 โดยมีการทบทวนแผนปฏิบัติการและสะท้อนบทวิเคราะห์ความคืบหน้าการปฏิบัติการจากผู้รับผิดชอบ คณะนักวิจัยเริ่มคิดทบทวนข้อมูลมากขึ้น และหาทางออกที่สร้างสรรค์มากขึ้น โดยพยายามออกแบบการเปลี่ยนแปลงร่วมกันมากกว่าแค่ค้นหาข้อมูลให้รู้ว่าตรงไหนสร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์แล้วเสร็จสิ้น คณะนักวิจัยชุมชน พยายามค้นหาแนวทางปฏิบัติ (How to) ในการสร้างสภาพแวดล้อมความปลอดภัยสำหรับเด็ก ที่เหมาะสมกับชุมชน ผ่านการร่วมประเมินผลการปฏิบัติการดำเนินกิจกรรมว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรค และร่วมกันปรับรายละเอียดของแผนปฏิบัติการตามประสบการณ์จากการเรียนรู้ดูงานและการเข้าค่ายอบรม โดยพิจารณาตามเงื่อนไขที่เหมาะสม ซึ่งผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่า คณะนักวิจัยชุมชนได้พูดคุยถึงการดำเนินงานร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการโดยไม่ต้องมีการกระตุ้นหรือทวงถามจากหน่วยงานคณะเจ้าหน้าที่หน่วยงานเลย สะท้อนว่าคณะนักวิจัยชุมชนรู้สึกว่าการกระทำที่ตนเองวางแผนไว้นั้นเป็นสิ่งที่ตนเองต้องทำ (Sense of belonging) และตนเองเป็นผู้คิดและตัดสินใจในการเลือกแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง “. . . ได้มีกิจกรรมเกิดจากกระบวนการ วางแผนเอง ซึ่งมีมูลนิธิคอยหนุนอยู่ต้องเกิดจากตัวนั้น ไม่ใช่ให้มูลนิธิเป็นผู้คิดผู้วางแผน แล้วก็ทำเรา เราเป็นผู้ตามไม่ถูก ต่อไปกระบวนการทำงานต้องเป็นอย่างที่ชุมชนคิดและวางแผน คิดเอง วางแผนแล้วก็แก้ปัญหาเอง . . .” (พีบีดี, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

งานส่วนที่นี้เรียกว่าเป็นการทดลองปฏิบัติการ ในระหว่างทดลองปฏิบัติการมีการบันทึก ทบทวน และถกเถียงกันอย่างสม่ำเสมอ และในที่สุดก็จะสรุปผลว่าวิธีแก้ปัญหาที่ได้ทดลองไปแล้วนั้น แก้ปัญหาได้หรือไม่ มากน้อยเพียงไร ได้บทเรียนอะไร แต่ไม่ว่าผลที่ออกมาจะเป็นอย่างไร ก็จะมีประโยชน์ทั้งสิ้น เพราะคนทั้งกลุ่มเกิดการเรียนรู้ไปด้วยกัน และผลการ “บันทึก” และ “วิเคราะห์” ก็เป็นประโยชน์กับกลุ่มอื่น ๆ ด้วย (ปิยะวัติ บุญ-หลง, 2544, น. 4) ทั้งนี้การปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้นที่ไม่สร้างสรรค์เพื่อปกป้องเด็กให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยในชุมชนยังคงดำเนินต่อไปในขณะที่ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา แต่ระยะเวลาของผู้ศึกษาซึ่งเป็นนักศึกษาปริญญาโทมีจำกัดต้องยุติลงในช่วงตอนนี้นี่ก่อน แต่ในความเป็นจริง ผู้ศึกษาก็จะติดตามและร่วมดำเนินการกับชุมชนในฐานะอาสาสมัครมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กต่อไปกระบวนการดำเนินงานต่อไปของชุมชนทั้งการปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลต่อไป

3. “พลังความคิด พลังปัญญา”: จากการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้าง หนทางสร้างเสริมความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน

การเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดเป็นพลังความคิด พลังปัญญา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการชุมชนที่มีพลังความเข้มแข็ง เป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนเรียนรู้และแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เป็นกระบวนการที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันร่วมกับคนอื่นในชุมชน (เดวิท แมทิวส์, 2540, น. 8-18) จากการดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนวัดประหารระบือธรรมจะเป็นพลังปัญญาที่จะสามารถขับเคลื่อนการทำงานเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กในชุมชนเมือง ท่ามกลางสภาพปัญหาที่ทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากขึ้น และกระแสจากโลกภายนอกที่ส่งผลให้เด็กได้รับผลกระทบ ซึ่งขณะนี้เมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้ถูกเพาะลงในชุมชนวัดประหารระบือธรรมแล้ว จะเติบโตงอกงามหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเป็นอยู่ที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินมาเป็นสังคมที่เอื้ออาทรกัน มีความสนใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวอื่น ๆ เช่นดังแต่ก่อน

จากที่คณะนักวิจัยชุมชนออกเดินทางสู่ประตูบ้านคนในชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้สถานการณ์ปัญหาในชุมชน จนทำให้การรู้จักและเข้าใจในพื้นที่ตนเองมากขึ้น ภายในระยะเวลากว่า 6 เดือน ที่ได้มีการลงพื้นที่ในการสำรวจเพื่อหาว่าพื้นที่ในชุมชนตรงไหนบ้างเป็นพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ นักวิจัยชุมชนที่เป็นผู้สัมภาษณ์สอบถามก็ได้ข้อมูลความคิดเห็นจากคนอื่น ๆ ที่ขยายวงกว้างมากขึ้นเรื่อย ๆ และอีกกว่า 5 เดือนในการเปิดพื้นที่ จัดเวทีชุมชน เพื่อวิเคราะห์ ตรวจสอบ เติมเต็มข้อมูลและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ก่อนจะตั้งวงร่วมคิดร่วมวางแผนจัดการปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ ก่อให้เกิดผลจากพลังคิดวิเคราะห์ อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

3.1 การเปิดมุมมองทำความเข้าใจและเข้าใจพื้นที่ในชุมชนตนเองใหม่ และมีสำนึกที่ลึกซึ้งขึ้น (Awareness) ต่อเรื่องอันตรายในพื้นที่

3.2 ความเข้าใจในกระบวนการกลายเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์: ผลพวงจากการกระทำของคนในชุมชน

3.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชน

3.1 การเปิดมุมมองทำความเข้าใจพื้นที่ในชุมชนตนเองใหม่ และมีสำนึกที่ลึกซึ้งขึ้น (Deeper Awareness) ต่อเรื่องอันตรายในพื้นที่

การที่คณะนักวิจัยชุมชนร่วมกันสำรวจหาพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ในชุมชนนั้น เปรียบเสมือนการหันมาทบทวนตนเอง ย้อนมองว่ามีข้อดีข้อเสียอะไร ด้วยตัวของเขาเอง และเกิดการมองเห็น กล้าที่จะยอมรับว่าในชุมชนมีพื้นที่ตรงไหนบ้างไม่สร้างสรรค์ หรือเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อความปลอดภัย ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่เราสร้างโอกาสให้คณะนักวิจัยชุมชน และคนในชุมชนได้หันมามองและทำความเข้าใจพื้นที่ชุมชนตนเองอย่างถ่องแท้ ชุมชนสามารถมองเห็นและรู้จักชุมชนตนเองมากขึ้นกว่าแต่ก่อนด้วยตนเอง โดยที่ไม่ใครหรือหน่วยงานไหนเข้าไปบอกว่าพื้นที่ในชุมชนไม่ปลอดภัย หรือไม่อย่างไร แต่เป็นที่คนในชุมชนบอกตัวเอง จากที่ไม่เคยใครครวญวิเคราะห์ในประเด็นนี้เลย คนในชุมชนส่วนใหญ่ต่างคนต่างอยู่มาตลอด ไม่เคยมีใครริเริ่มชวนคิด และชวนคุยในประเด็นพื้นที่ไม่ปลอดภัยหรือเสี่ยงอันตรายแก่เด็กเลย ทั้งที่เห็นกันอยู่จนชินตา ทำให้เกิดการรู้จักพื้นที่ของตนเองใหม่ กลับไปเรียนรู้หรือทำความเข้าใจชุมชนใหม่ แต่เป็นในแง่มุมที่สมาชิกในชุมชนแทบไม่เคยมองเห็น นับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่และมีผลต่ออนาคตเด็กในชุมชนอย่างยิ่ง

ก่อนทำวิจัย เราไม่เคยจัดเวทีพูดคุยหา ไม่เคยเลย ยังไม่เคยเลย เราไม่รู้ว่าจะตรงไหน เสี่ยง-ไม่เสี่ยงถ้าเราไม่คุยกันไม่รู้หรอก อาจจะมีบ้าง แต่ไม่ชัดเจน ตรงนี้เป็นพื้นที่ธรรมชาติ มียา กินเหล้า พอไปที่หนองจอกกลับมาเราก็มาเริ่มมาคุยกัน พอมาทำวิจัย เราถึงได้รู้ว่าตรงนี้เสี่ยงนะ กับเด็ก กับเรา . . . (แม่ตุ้ย, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

เมื่อมีข้อมูลพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ คณะนักวิจัยชุมชนมีการเผยแพร่ข้อมูลแก่คนในชุมชนและประสานความร่วมมือในการวางแผนและร่วมกันปฏิบัติการ ก่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นกัน จากที่เมื่อก่อนไม่เคยได้ร่วมกันคิด ร่วมกันมอง แต่เมื่อได้มีคณะนักวิจัยชุมชนเข้าไปสำรวจปัญหา และรวบรวมข้อมูล นำเสนอเพื่อการรับรู้ของชุมชน โดยการจัดเวทีเพื่อร่วมเพื่อวิเคราะห์ ตรวจสอบ เติมเต็มข้อมูลและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการยืนยันพื้นที่ไม่ปลอดภัยแก่สมาชิกในชุมชน หลังจากที่ได้มีการรวบรวมข้อมูลและนำเสนอว่าพื้นที่ตรงไหนเป็นอย่างไร

มีหลายคนที่มารู้เพิ่มขึ้น จากที่เราเคยรู้อยู่คนเดียวก็มีหน่วยงานภายนอกมารู้เพิ่มขึ้น ก็เป็นผลดีกับการแก้ปัญหา อย่างหน่วยงานที่มารองรับก็รู้อยู่แล้วว่าเป็นพื้นที่ไม่ดี ประสานกันง่ายขึ้น . . . ก็ชัดเจนขึ้น ว่าที่ชัดอยู่แล้วอาจจะชัดเพียงคนกลุ่มเดียว แต่

ตอนนี้ขยายเพิ่มมากขึ้นจากคนเพียงกลุ่มเดียวก็เป็นคนร้อยละคน ทำให้คนหลาย ๆ คน เริ่มเป็นหูเป็นตามากขึ้น ทำให้ผู้ปกครองรู้จักระวังไม่ให้เด็กเล่นตรงส่วนที่เราบอกว่าเป็นพื้นที่นี้ต้องระวังนะ ต้องคอยดูแล . . . (แม่กึ่ง, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

ชาวบ้านสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ไม่ดี แต่หลายคนก็มีสำนึกที่ลึกซึ้งขึ้น (Awareness) ต่อเรื่องอันตรายในพื้นที่ เพราะบางพื้นที่บางคนไม่เคยทราบเลยว่าพื้นที่เห็นอยู่จน ชะชินจะเป็นพื้นที่ที่ไม่สร้างสรรค์ไปได้ และบางคนก็ไม่คาดคิดว่าในโรงเรียนจะเป็นพื้นที่ที่ไม่ สร้างสรรค์ด้วย ดังคำสะท้อนของสมาชิกชุมชน เป็นต้นว่า “มัน ไม่ดี กะเรา อันที่ไม่สร้างสรรค์ เยอะ . . . เห็นแล้วหดหู่ใจ” (ป้าตุ้ย, สนทนา, 13 กันยายน 2552) “หดหู่ . . . ใ้โห คิดว่าเราจะอยู่รอดไหมนี่ ในชุมชน ถ้ามองว่าเป็นยังไงอนาคต เป็นห่วงอนาคตว่าลูกเราจะรอดไหมนี่ . . .” (พ่ออำนาจ, สนทนา, 13 กันยายน 2552) “อย่างในโรงเรียนที่มีเด็กมาฆ่าตัว . . . อันนี้ป่าไม่เคยเห็น เคยไม่ได้ยิน . . . แค่น พ่อแม่ มันจะรู้หรือเปล่า” (ป้าเทียบ, สนทนา, 13 กันยายน 2552)

นอกจากมีสำนึกต่อพื้นที่ไม่ดีแล้วยังเปิดโอกาสให้พื้นที่ที่ดีได้แสดงตัวให้เป็นที่รับรู้ว่ามี ตรงไหนบ้างที่สร้างสรรค์ ปลอดภัย และเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ซึ่งหากมองใน แง่ดีคนในชุมชนได้รู้พื้นที่ดี ๆ มากขึ้น ก็เปิดโอกาสนำไปสู่การร่วมทำกิจกรรมดี ๆ ที่แต่ละพื้นที่ จัดขึ้น อาจจะช่วยลดพื้นที่ที่ไม่สร้างสรรค์ลงได้บ้าง โดยเฉพาะที่ศูนย์บริการครอบครัวในชุมชนที่มี กิจกรรมต่อเนื่อง แต่ยังไม่เป็นที่รับรู้อย่างทั่วถึงโดยเฉพาะคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ การนำเสนอ ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ก็ช่วยให้เกิดการรับรู้มากขึ้น ดังความคิดเห็นของคณะนักวิจัยบางท่าน ระบุว่า “ข้อมูลสถานที่ที่ดี พอเอาไปบอกเขาก็โอ . . . ตรงนี้ดีนะ อย่างศูนย์บริการเราดี เขาก็จะเห็นว่าตรงนี้ ดีนะ มีสอนหนังสือ มีอะไรอย่างนี้ เขาก็จะไปบอกลูกหลานเขา ถ้าเกิดลูกหลานเขาสนใจก็จะมา” (น้องอีฟ, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552) และ “. . . อย่างศูนย์ผู้สูงอายุ เขาก็ได้รู้ว่าตอนเย็น สามารถมาออกกำลังกายได้มีคาราโอเกะไว้ร้องเพลงตอนบ่าย มีข้อดี อย่างศูนย์บริการของเราก็มี การสอน . . . เขาก็ได้รู้เพิ่มเติมจากคนที่ไม่เคยรู้ว่าศูนย์เรามีอะไร เวลาเปิดก็โง่งอะไรยังงี้” (แม่กึ่ง, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

3.2 ความเข้าใจในกระบวนการกลายเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์: ผลพวงจากการกระทำของคน ในชุมชน

พลังความคิดและปัญญาของชุมชนเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กให้ได้รับความปลอดภัย เกี่ยวข้องกับความตระหนักในสถานการณ์ปัญหาพื้นที่และมีความกล้าหาญในการยอมรับว่า สาเหตุส่วนใหญ่ล้วนเกิดมาจากคนในชุมชน เป็นความเข้มแข็งในการทบทวนสิ่งที่ตนเองเป็น ทำให้

รู้จักและเข้าใจในสภาพปัญหาหรือข้อเสียของชุมชนมากขึ้น อีกทั้งเริ่มวิเคราะห์และมองเห็นว่าพื้นที่ในชุมชนที่กลายเป็นที่ไม่สร้างสรรค์มีความเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่มีอิทธิพล ซึ่งการ “มองเห็น” และ “เข้าใจ” เกิดขึ้นโดย “คนใน” ชุมชนเอง โดยไม่ต้องมี “คนนอก” ชุมชนไปคอยบอกเช่นในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งผู้คนในชุมชนไม่เคยมาพิจารณาเรื่องเหล่านี้ร่วมกันเลย แต่พอตอนนี้ รู้ไว้เลยว่านี่มันน้ำมือของเราเองกระทำต่อชุมชนเองเมื่อมีการพูดคุยเผยแพร่ข้อมูลทั้งในเวทีชาวบ้าน ในค่ายครอบครัว และในเวทีวางแผน ทำให้เกิดการตอกย้ำและกระทบต่อความรู้สึกของคนในชุมชนที่อยากจะมาเปลี่ยนแปลง มาจัดการกับพื้นที่เหล่านี้ให้ดีขึ้น เป็นการตื่นขึ้นของสำนึกความเป็นชุมชน มีความต้องการพัฒนาให้ชุมชนดีขึ้น

จากการบันทึกประชุมเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2551 คณะนักวิจัยชุมชนและคนในชุมชนได้วิเคราะห์ร่วมกันว่า ปัจจัยที่ทำให้บางพื้นที่กลายเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ คือ คนในชุมชนในพื้นที่หาประโยชน์ใส่ตนเอง (เห็นแก่ตัว) โดยมีการนำตุ้มมา และบ่อนเข้ามาในชุมชน ใช้พื้นที่ในชุมชนแสวงหาประโยชน์จากเด็ก เช่น การขายบริการ ส่งยาเสพติด ไม่มีคนดูแลพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชนที่ชัดเจน และคนในชุมชนก็ช่วยกันดูแลพื้นที่น้อยลง ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างไม่ดีแก่เด็ก ใช้พื้นที่อย่างไม่สร้างสรรค์ รวมถึงครอบครัวในชุมชนปละละเลยลูกหลาน ไม่ค่อยใส่ใจดูแลลูกหลาน ประกอบกับไม่มีเวลาดูแลลูกหลาน ทำให้มาั่ววมกันในที่ต่าง ๆ และผู้ปกครองไม่อบรมสั่งสอนลูกหลานในทางที่ถูกต้องเหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่เด็กในความดูแล

บริบทที่เปลี่ยนผ่านไปย่อมมีที่มา คณะนักวิจัยชุมชนเองต่างก็ได้พยายามทำความเข้าใจที่มาของความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กว่าเป็นอย่างไร ด้วยการเรียนรู้โดยการเล่า/วิพากษ์เรื่องราวในอดีตร่วมกันค้นหาสาเหตุการเกิดขึ้นของพื้นที่สร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์ในชุมชน โดยวิเคราะห์จากการย้อนอดีตชุมชน “ว่าเมื่อก่อนชุมชนเป็นอย่างไร ดูแลช่วยเหลือกันอย่างไร การเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ที่ดีไปสู่พื้นที่ไม่ดีซึ่งมีผลกระทบต่อเด็กและครอบครัว เริ่มเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เหตุปัจจัยใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่พื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ สิ่งที่นักวิจัยพบก็คือ หลายคนเริ่มเล่าภาพอดีตในความทรงจำที่มีแต่ความสงบ ความสุข และพื้นที่ชุมชนนี้เมื่อก่อนแม้ว่าจะเปลี่ยนแต่ก็ไม่ค่อยมีอันตรายใด ๆ เหมือนทุกวันนี้ หลายท่านได้ร่วมกันสะท้อนภาพในชุมชนเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2551 ดังนี้

ลุงสมมิตร: ผมเข้ามาตั้งแต่ ปี 2516 ลึกลับขนาดว่าเข้าบ้านตัวเองไม่ถูก เมื่อก่อนลึกลับเปลี่ยว แต่ไม่มีอันตราย . . . ผมเป็นประธานชุมชนรุ่นแรก . . . เป็นทางเดินแคบ ๆ แต่ร่มรื่น มีอิฐบล็อกวางเป็นจุด ๆ เปลี่ยว แต่ปลอดภัยไม่อันตราย ไม่มีวัยรุ่นมั่วซุ่ม สุนัขจรจัดไม่เยอะ ผู้คนน้อย มีกิจกรรมที่

ชาวบ้านให้ความร่วมมือดีมาก . . . ต่อมาความเจริญมีมากเข้าจิตใจคน
แย่ง ตอนนีคนในชุมชนมีคนมาอยู่อีกเยอะ มาเช่าบ้านอยู่มาก ไม่รู้ใคร
เป็นใคร เมื่อก่อนคนอยู่น้อยมีความรู้สึกเป็นชุมชนมากกว่านี้ . . .

ลุงเซว: ผมมาอยู่ตอนนั้นมีตึกแถวมีบ้านเป็นหลัก ทางเดินเป็นอิฐบล็อกที่จะไป
ถนนใหญ่ ไปองค์รักษ์ ยังไม่มีมอเตอร์ไซค์ ใช้เรืออย่างเดียว สมัยนั้น
ปลอดภัย คนมีน้ำใจ . . . ตอนนั้นผมทำงานเป็นกะกลับเข้ามิดก็ไม่มีอะไร
ไม่น่ากลัว . . . เปลี่ยวแต่ไม่อันตราย . . .

คุณมณฑิพย์: อยู่ที่นี่มา 22 ปีแล้ว ครั้งแรกเห็นว่าเปลี่ยว น่ากลัว แต่ตอนนั้นเพิ่ง
คลอดบุตรเลยต้องทนอยู่ . . . ก็ไม่มีอะไร ก็อยู่มาได้ 22 ปี เมื่อก่อน
เหมือนในชนบท ทิ้งลูกไว้ที่บ้านได้ เราก็เกิดในชนบทก็อยู่กับน้อง ๆ ใน
บ้านได้ พ่อแม่ออกไปทำงาน . . .

ได้มีพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างมีอรรถรส
เนื่องจากทุกคนอยู่ในชุมชนและสัมผัสได้ถึงสิ่งเหล่านี้ จากความเข้มแข็งที่เคยร่วมแรงแข่งขัน
ร่วมมือกันในชุมชน แปรเปลี่ยนมาเป็นความอ่อนแอ ทั้งผู้นำ และคนในชุมชน ผู้คนเห็นแก่
ประโยชน์ส่วนตน ทำเพื่อตนเองมากขึ้น เห็นแก่ตัวมากขึ้น และเริ่มมีสิ่งที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น บ่อน
การพนัน ตู้ม้า ยาเสพติดเข้ามาในชุมชน พร้อมกับการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนมากหน้าหลายตาที่
เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนเล่าว่า “เมื่อก่อนคนน้อยแต่ความร่วมมือมากปัจจุบันคน
มากแต่ความร่วมมือน้อย . . . ปี 35 ที่ขอถนนได้ เริ่มมีรถตุ๊ก ๆ ต่อมาความเจริญมีมากเข้าจิตใจคน
แย่ง ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน . . . ตอนนีคนในชุมชนมีคนมาอยู่อีกเยอะ มาเช่าบ้านอยู่มาก ไม่รู้ใคร
เป็นใคร” (ลุงสมมิตร, สนทนา, 11 ตุลาคม 2551) “พอมิตู้ม้าลง . . . บ่อนการพนันเกิดขึ้น . . .
ชุมชนเริ่มเปลี่ยน คนในพื้นที่เราเป็นผู้วิ่งเต้น เอาตุ้ลง เอาบ่อนลง มองเห็นผลประโยชน์ส่วนตัว
ทั้งนั้น . . . ตอนนี้ก็ปล่อยเลยตามเลย . . . ต่างคนต่างอยู่ . . .” (พีปัด, สนทนา, 11 ตุลาคม 2551)

คณะนักวิจัยชุมชนและสมาชิกชุมชนหลายคนหันมาร่วมทบทวนสถานการณ์ชุมชน
และปรับมุมมองของตนเองใหม่ ทำให้เกิดการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเรื่องพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ว่า
“แท้จริงแล้วเป็นผลพวงจากการกระทำของคนทั้งสิ้น” หลังจากค้นหาข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ
พื้นที่ คณะนักวิจัยชุมชนพบว่าหลายพื้นที่ มาจากนำมือคนในชุมชนเองที่ไปทำให้เกิดขึ้น เป็นบท
วิเคราะห์ วิพากษ์ร่วมกันในชุมชน คณะนักวิจัยชุมชนเข้าใจพื้นที่ลึกซึ้งกว่าเดิม มองเห็น
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ เพราะบางพื้นที่เป็นทั้ง พื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ซึ่งคณะ
นักวิจัยชุมชนตระหนักดีว่าเกิดขึ้นด้วยน้ำมือคนบางกลุ่มในชุมชนที่มาใช้พื้นที่บางช่วงเวลาดังที่

ระบุไว้ในเอกสารสรุปงานวิจัยของชุมชน (คณะนักวิจัยชุมชนวัดประหาระปิอธรรมและคณะที่ปรึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ, อัดสำเนา)

ในหนึ่งพื้นที่ที่สามารถเป็นได้ทั้งพื้นที่สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและพฤติกรรมของคนที่ใช้พื้นที่นั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร “ดี” หรือ “ไม่ดี” ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือไม่ พื้นที่ทางกายภาพหลายพื้นที่ไม่ได้เป็นจุดเสียงเบ็ดเสร็จโดยตัวมันเองเลย ดังนั้น การที่พื้นที่ใด ๆ ในชุมชนถูกระบุว่า เป็นพื้นที่สร้างสรรค์หรือไม่สร้างสรรค์ ก็เพราะน้ำมือคนทั้งนั้น ทำให้คณะนักวิจัยชุมชนมีบทวิเคราะห์เรื่องพื้นที่ ว่าที่พื้นที่ถูกทำให้เป็นเช่นนั้น ไม่ใช่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การที่ชุมชนมองเห็นร่วมกันว่าพื้นที่เหล่านี้ล้วนเป็นฝีมือของคนทั้งสิ้น บทวิเคราะห์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทุกคนในคณะนักวิจัยชุมชนล้วนเห็นตรงกัน เป็นต้นว่า “อยู่ที่ประชาชน อยู่ที่คนในชุมชนด้วย ว่ารวมตัวกันทำสิ่งที่ดีไหม ถ้าทำสิ่งดีก็เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ ถ้าทำสิ่งไม่ดี ก็เป็นพื้นที่สร้างสรรค์แล้ว . . .” (น้องอีฟ, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552) และ “เกิดจากคนมากกว่า เพราะว่าเราต้องช่วยกันดูแล ไม่น่าจะเกิดโดยพื้นที่เอง ที่เปลี่ยวเราก็ติดไฟ แต่ไม่เปลี่ยวแล้ว คนเยอะเยอะไปหมด อยู่ที่คนใช้พื้นที่ไม่ถูกต้อง . . . คนในชุมชนนี้แหละ โทษพื้นที่ก็ไม่ถูก ถ้าเราทำไม่ดี พื้นที่ก็ไม่ดี” (แม่ตุ้ย, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552) ซึ่งมีหลายพื้นที่ที่ถูกระบุว่าเป็นทั้งพื้นที่สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์ในเวลาเดียวกันขึ้นอยู่กับคนที่ใช้พื้นที่ มีตัวอย่างพื้นที่ที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ร้านคาราโอเกะจุดผ่อนคลายอารมณ์ และถ่ายถอดตัวอย่างไม่ดีแก่เด็กในเวลาเดียวกัน เดิมทีเดียวร้านคาราโอเกะถูกเสนอว่าเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นสถานที่ไม่เหมาะสมเพราะอยู่ใกล้โรงเรียนจะเป็นแบบอย่างไม่ดีสำหรับเด็ก ซึ่งบางครั้งมีการกอดจูบกันคนในนั้นสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า ร้องเพลง เสียงดังรบกวนคนอื่นในชุมชน ที่สำคัญหลายคนสงสัยว่า มีหนึ่งร้านเป็นแหล่งขายยา แต่มีมุมมองจากคณะนักวิจัยชุมชนที่เป็นเยาวชนเสนอว่า ที่จริงร้านคาราโอเกะที่ว่าไม่ได้เลวร้ายทั้งหมด ยังมีส่วนดีบ้าง แต่ที่เป็นส่วนไม่ดีและเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์นั้นก็ด้วยน้ำมือคนกันไปใช้บริการหรือทำกิจกรรมในพื้นที่นั้น

อย่างร้านคาราโอเกะ ถ้าทำดี ๆ . . . แต่ถ้าไม่มีเหล้าเบียร์ขาย ก็เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ ก็เป็นพื้นที่พักผ่อน ไประบายอารมณ์ร้องเพลง แต่อันนี้ ที่เป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ เพราะมีคนแต่งตัวโป๊ แล้วพอเมาแล้วมาโวยวายทะเลาะอะไรอย่างนี้ ก็เลยกลายเป็นพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ไป (น้องอีฟ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์, 2552)

2. บริเวณภายในวัดที่มีทั้งการทำบุญ เป็นที่ส่งยาเสพติด และคนดื่มสุรา ในบริเวณในวัดเป็นที่ทำพิธีกรรม/กิจกรรมทางศาสนา สืบทอดพระพุทธศาสนา ทำบุญตามเทศกาล มีการจัด

กิจกรรม เช่น การออกกำลังกาย เป็นที่ชุมนุมของคนทุกวัย แต่ในบริเวณกลับกลายเป็นไม่สร้างสรรค์ตรงที่เป็นที่ส่งยาเสพติดของคนกลุ่มหนึ่ง เป็นจุดที่มีคนเดินยานำยามาส่ง นอกจากนี้ยังมีการพูดคุยข้อมูลเพิ่มเติมในเวทีเรียนรู้เกี่ยวกับพื้นที่นี้ แต่มุ่งความสนใจไปที่พฤติกรรมของคนที่มาใช้พื้นที่ว่า ส่วนมากวัดจะสร้างเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ในสิ่งที่ดี ๆ แต่บางครั้งก็ไม่สร้างสรรค์ เพราะมีการตั้งวงดื่มสุรา จนเกิดเป็นคำถามของนักวิจัยชุมชนท่านหนึ่งว่า “เคยคิดอยู่เหมือนกันว่าทำไมเขาถึงทานเหล้า ไม่ว่าจะงานศพ งานบวชก็จะมีทุกงาน พวกที่ชอบเล่นการพนันก็ชอบเล่นการพนัน แต่ก็ยังไม่เข้าใจตัวเองว่า เขาคิดอย่างไรจึงมาทำในวัดก็อยากได้คำตอบนี้อยู่เหมือนกัน” (แม่ตา, สनทนา, 24 มกราคม 2552)

3. ในบริเวณโรงเรียน ซึ่งกลางวันเป็นสถานศึกษาตกค่ำลงมาเป็นแหล่งมั่วสุมโรงเรียนเป็นสถานที่ที่ใคร ๆ ก็ต้องมองว่าเป็นสถานที่ดี หรือสร้างสรรค์ เป็นที่ให้ความรู้เด็กนักเรียนที่มีครูอาจารย์ที่ดี เด็กนักเรียนในชุมชนก็มีโอกาสเรียนใกล้บ้านก็ด้วยมีโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน แต่เมื่อการเรียนการสอนในเวลาปกติสิ้นสุด โรงเรียนในพื้นที่ชุมชนก็แปรเปลี่ยนเป็นที่ไม่สร้างสรรค์ทันที โดยคณะนักวิจัยชุมชนพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ระบุว่าเวลาประมาณ 18.00 น. ถึง 20.00 น. จะมีเด็กประมาณ 20-30 คนเข้ามาเล่นกีฬา ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มที่เข้ามามั่วสุมในโรงเรียน และมีการดื่มสุรา สูบบุหรี่ จับคู่นั่งกอดกัน มักพบหลักฐาน คือ ก้นบุหรี่ กลิ่นปัสสาวะบริเวณสนามโรงเรียน เป็นต้น

4. ลานกีฬาเป็นแหล่งรวมกลุ่ม พักผ่อนหย่อนใจของผู้คนทั่วไป ขณะเดียวกันเป็นแหล่งรวมภัยอันตรายจากบุคคล คณะนักวิจัยชุมชนระบุว่า ลานกีฬาในชุมชนวัดประชาระบือธรรม เป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมและเด็กเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล เป็นสถานที่พักผ่อนของครอบครัว มานั่งคุยกัน บางพื้นที่ไว้สำหรับจอดรถ และเป็นที่พักลกรถ เป็นพื้นที่ที่กว้างขวางมากที่สุดในชุมชน ขณะเดียวกันกลุ่มบุคคลบางกลุ่มเข้ามาทำกิจกรรมและมีพฤติกรรมที่ไม่ดี กล่าวคือ มีกลุ่มผู้คนมั่วสุมจำนวนมาก ในจุดต่าง ๆ กิจกรรมของการมั่วสุมในแต่ละจุดก็แตกต่างกันออกไป มีทั้งเป็นจุดขายยา ตั้งวงเหล้า เล่นการพนัน และจุดที่มีการจับกลุ่มพูดจ่าก่อกวนคนอื่น เช่น ล้อเลียน ด่าทอ นินทา เป็นต้น ที่น่าเป็นห่วงคือ คนที่จับกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเด็กวัยรุ่นทั้งในและนอกชุมชน นอกจากนี้มีการทะเลาะ ด่าทอ กระทบกระทั่งกันเป็นประจำ บางครั้งถึงขั้นยกพวกตบตีกัน

อย่างไรก็ตาม สมาชิกคณะนักวิจัยชุมชนเห็นว่า เมื่อเวลาผ่านไปเข้าสู่ช่วงกลางคืนบริเวณนี้ก็ยังที่ไม่สร้างสรรค์มากขึ้นไปอีก เพราะแสงไฟส่องสว่างไม่ทั่วถึง ณ ช่วงเวลาหนึ่งที่มีการตั้งเวทีเสวนาสมาชิกชุมชนยังสงสัยอีกว่าจะมีคนมาอาศัยเป็นจุดซื้อ-ขายบริการทางเพศ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน คณะนักวิจัยชุมชน เข้าใจพื้นที่นี้อย่างชัดเจนแน่นอนว่าสิ่งที่ไม่ดี/อันตราย

ในพื้นที่เกิดจากน้ำมือคนในชุมชนนั่นเอง ซึ่ง “ที่นี่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดี คือทำให้ผู้ใหญ่ที่มีออกกำลังกาย มีที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ข้อเสียคือ วัยรุ่นหรือคนที่ไม่รู้จักกาลเทศะไปนั่งรวมกลุ่มกันกินเหล้าหรือทำอะไรไม่ดี ทำให้ตรงนั้น คนบอกว่าไม่ดีนะ เพราะว่าคนในชุมชนเรานี่แหละ ไม่มีใคร (แม่กึ่ง, สนทนา, 18 สิงหาคม 2552)

. . . ลานกีฬา ที่มันเป็นพื้นที่ที่ไม่สร้างสรรค์ เพราะ เป็นแหล่งมั่วสุมของเด็กวัยรุ่น ช่วงตอนเด็ก ๆ ตอนกลางคืน ถ้าอย่างบางบ้านพ่อแม่ไม่อยู่เด็กวัยรุ่นออกมารวมตัวกันก็มานั่งจับกลุ่ม กินเหล้า กินเปียร์ คุ้ยเน้นคุ้ยนี้ ... แต่ลานกีฬาไม่ได้แย่โดยสถานที่ของมันเอง สถานที่ คือ เป็นลานกีฬาใหญ่ ๆ สามารถเล่นบอล เล่นอะไรได้ . . . (น้องอีฟ, สนทนา, 18 สิงหาคม 2552)

นอกจากพิษภัยที่มาจากคนในชุมชนได้เกิดขึ้นแล้ว สถาบันครอบครัวยังละเลยที่จะทำหน้าที่ให้รู้เท่าทันและมีทักษะในการป้องกันอันตรายต่าง ๆ มีเสียงสะท้อนจากผู้ที่เป็นแม่ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่สร้างสรรค์เกิดจากพฤติกรรมคน และครอบครัวที่ไม่ดูแลลูกอย่างเหมาะสม การไม่ให้ความสนใจจากกรรมการชุมชน และหน่วยงานที่นอกจากจะไม่เข้ามาดูแล ยังก่อให้เกิดพื้นที่ไม่สร้างสรรค์เสียเอง เป็นต้นว่า “. . . ที่มาเห็นที่ตรงลานกีฬา ไม่ค่อยดูแลลูก ปล่อยให้ลูกทั้งลูก 4-5 มุมก็ยังอยู่ที่ลานกีฬาไม่เข้าบ้าน เดี่ยวนี้มีสี่โก ตอนนี้มีวัยรุ่นมานั่งประจำ (มั่วสุม) . . .” (แม่กึ่ง, สนทนา, 11 ตุลาคม 2551) และ “. . . ชาวบ้านในชุมชนตามใจลูกมาก เคยคุยกันว่าจะจัดการยังไง . . .” (แม่จำ, สนทนา, 11 ตุลาคม 2551)

จากการศึกษาสภาพพื้นที่โดยคณะนักวิจัยชุมชน เกิดการทำความรู้จัก และทำความเข้าใจในพื้นทีนั้น ๆ มากขึ้น ทำให้สามารถวางแผนและจัดการปัญหา ได้อย่างถูกประเด็น กล่าวคือ มีการจัดการทั้งตัวพื้นที่และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนที่ใช้พื้นที่และคนในชุมชน เพราะเมื่อได้มีการทำความเข้าใจพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน และเห็นตรงกันว่า แต่ละพื้นที่ที่กลายเป็นไปไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี สร้างสรรค์หรือไม่สร้างสรรค์ ล้วนเกี่ยวข้องกับผู้คนในพื้นที่ นำพาให้นักวิจัยทำความเข้าใจคนในพื้นที่เหล่านั้นมากขึ้นว่ามีใคร กลุ่มไหน ทำกิจกรรมอย่างไร และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนแค่ไหน ซึ่งหากคณะนักวิจัยชุมชนไม่ไปเห็นจริงหรือไปสัมภาษณ์ผู้คนบริเวณนั้น อาจจะไม่รู้ลึก รู้จริง ว่าสถานการณ์เป็นอย่างไร โดยเฉพาะเรื่องกลุ่มวัยรุ่นที่เข้าไปทำความรู้จักได้มากขึ้น การกระทำเช่นนี้เป็นกระบวนการนำพาไปสู่การสร้างพลังอำนาจในการพัฒนาชุมชนของคณะนักวิจัยชุมชน จากการเป็นผู้มีส่วนร่วมในการค้นหา และอธิบายโลกสังคมของตน เป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่จะสร้างโอกาสและความเป็นไปได้สำหรับกิจกรรมใหม่ ๆ ให้กับตนเอง (Sumayao, อ้างถึงใน สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินิสาร, 2540)

3.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ในชุมชน

ชุมชนเริ่มมีสำนักวิพากษ์ต่อพื้นที่ที่ตนเองอยู่เกี่ยวกับเรื่องความไม่ปลอดภัยที่มีต่อเด็กในชุมชน จากเมื่อก่อนที่ไม่ค่อยได้คิดตั้งคำถามกับข้อมูลต่าง ๆ ที่รับรู้มา เป็นการเกิดมุมมองต่อองค์กรหน่วยต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์กับชุมชนก็เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงแม้ว่าบทวิเคราะห์ที่ชุมชนประกาศออกมาอาจจะยังไม่ถึงบทวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (Structural Analysis) ที่มองทะลุทั้งประเด็น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ชัดเจน เป็นเพียงการเริ่มต้น ต่างคนต่างวิพากษ์วิจารณ์ และร่วมกันมองสถานการณ์พื้นที่ชุมชน เริ่มเห็นความเกี่ยวข้องของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามามีส่วนในการสร้างพื้นที่ ทั้งพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ และการเริ่มคิดอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาในชุมชนใหม่ ก็นำไปสู่การเริ่มหันมามองความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องข้องกับชุมชน ว่าเข้ามาเกี่ยวข้องข้องในปัญหาความไม่ปลอดภัยในบางพื้นที่อย่างไร จากการสะท้อนของชาวบ้านกำลังคิดต่อเรื่องนี้ ในที่ประชุมความคืบหน้าการดำเนินการ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2552 ว่า

. . . ร้านคาราโอเกะ สาเหตุเกิดจากบุคคลที่แสวงหาประโยชน์ในชุมชน เขารู้ว่าตรงนั้นไม่สามารถที่จะตั้งได้ แต่เขาก็ยังตั้ง ใกล้กับโรงเรียนห่างกันไม่เกินร้อยเมตร แต่เขาก็ยังตั้งได้เพราะว่าเขามีสีมาหนุนหลังอยู่ . . . สีที่ว่าเป็นสีทหาร นั่นแหละมาหนุนอยู่ทั้งหมด 4 ร้านเป็นของทหารหมด หน้าโรงเรียนก็ทำอะไรไม่ได้อยู่แล้ว ขนาดตำรวจในพื้นที่ทำอะไรไม่ได้อยู่แล้ว แล้วเราเป็นใครประชาชนเล็ก ๆ ถามว่าเราสู้ไหม รู้ แล้วเราก็พยายามไม่ให้คนในครอบครัวเราไปยุ่ง ทุกคนต้องดูแลครอบครัวตัวเอง (แม่กึ่ง, สนทนา, 29 มีนาคม 2552)

นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลชุมชน เป็นอุปสรรคทั้งในเรื่องการจัดการปัญหาและกระบวนการเรียนรู้จากการวิจัยของชุมชน โดยเข้ามามีส่วนร่วมในเชิงสร้างสรรค์ค่อนข้างน้อย และมีส่วนในการทำลายความเป็นชุมชนอีกด้วย ที่ว่าทำลายนั้นคือบางหน่วยงานมาแสดงหาประโยชน์ในชุมชนในทางไม่สร้างสรรค์เสียเอง จากเวทีการประชุมสรุปผลและสร้างข้อเสนอแนะร่วมกับบุคคลสำคัญในชุมชน และร่วมกับเยาวชนในวันที่ พบข้อมูลว่าในพื้นที่ ลานกีฬา “ตำรวจทำไม่สร้างสรรค์เองในชุมชน คือ เป็นผู้ส่งยา” และมีตำรวจมาร่วมกลุ่มกับคนในชุมชนบริเวณด้านข้างลานกีฬาด้วย ในการ “เปิดบ่อน เล่นไพ่ ไฮโล และกินเหล้า” (บันทึกของผู้ศึกษา, 4 มกราคม 2552)

จากการค้นพบข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอิทธิพลนอกชุมชนที่เข้ามาก่อความเสียหายในชุมชน ทำให้คณะนักวิจัยชุมชนได้มีความพยายามในการแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ เช่น สถานีตำรวจนครบาลสามเสน และคณะนักวิจัยชุมชน ได้นำข้อมูลจุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอิทธิพลภายนอกชุมชนเข้าร่วมประชุมกับตำรวจกองปราบปราม คณะนักวิจัยชุมชนเองแม้ว่าจะพยายามนำข้อมูลเหล่านี้ไปแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบแต่ก็ไม่คิดว่าจะได้รับความช่วยเหลือ มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของตำรวจ ของสมาชิกคนหนึ่งทีกล่าวในที่ประชุมติดตามความคืบหน้าการปฏิบัติการ เมื่อ 29 มีนาคม พ.ศ. 2552 ว่า “. . . ทางผ่านสงยา . . . ซอยเปลี่ยว จะหวังพึ่งตำรวจก็ลำบาก เห็นไหมที่เราเชิญตำรวจมา มาถึงเก็บรูปไป ผลที่เราคิดว่าจะได้รับจากเจ้าหน้าที่ผัดหวัง ในพื้นที่การปกครองสน. สามเสน หากความจริงใจจากเจ้าหน้าที่ไม่ได้เลย . . .” สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ของรัฐ และจากการทดลองปฏิบัติการและประชุมติดตามเป็นระยะเปิดพื้นที่ให้มีการวิเคราะห์วิพากษ์และมองเห็นจุดนี้ แต่คณะนักวิจัยชุมชน ยังไม่เลือกที่จะดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่เหล่านี้ด้วยตนเอง มีหลายคนที่เขาคิดว่ายังไม่ควรทำเรื่องนี้ โดยมีเหตุผลที่ชุมชนยังไม่ตัดสินใจเลือกที่จะทำเรื่องนี้ คือ มีความกลัวอิทธิพลของผู้อยู่เบื้องหลัง สมาชิกชุมชนบางท่านกล่าวว่า “เราทำอะไรเขาไม่ได้เพราะเขามีอิทธิพล . . . อย่างพวกเราชาวบ้านเราก็ต้องกลัว สิ” (ป่าต๋อย, สนทนา, 13 กันยายน 2552) คณะนักวิจัยหลายท่านก็เห็นด้วยและยอมรับว่าเป็นเรื่องที่น่ากลัวถ้าจะจัดการปัญหานี้ “ทำเขาไม่ได้ ไปยุ่งกับเขามากแล้วเขามาว่าเราอย่างตำรวจไปยุ่งกับเขามากก็เสียนะ เรารู้มาก เขาก็ทำเราอีก น่ากลัวเหมือนกัน ตำรวจ ทหารไม่เท่าไร เมฆตลอด แต่ตำรวจทางไหนที่มีรายได้อีกจะเอา” (แม่ต๋อย, สนทนา, 29 มีนาคม 2552)

อย่างไรก็ตาม ชุมชนพอจะคิดวิเคราะห์หรือบอกว่าใครมีอำนาจมากน้อยแค่ไหนอย่างไร กระทำต่อชุมชนอย่างไร เป็นสิ่งที่คนภายนอกที่มีอิทธิพลเข้ามากระทำต่อพื้นที่ ซึ่งทำให้ชุมชนคิดว่าควรจะต้องจัดการกับเสี้ยวส่วนไหนก่อนดี เพื่อให้อย่างน้อยก็มีความสำเร็จเกิดขึ้นบ้าง เพื่อเก็บเกี่ยวพลัง อาจจะยังไม่พร้อมถึงระดับที่ว่าปลดออกจากรายชื่อของทหารที่ร้ายล้อมชุมชน หรือสามารถออกไปต่อต้านสิ่งไม่ดีที่ทหารทำไว้ เช่น ร้านคาราโอเกะ แต่เขาก็เริ่มคิดและตระหนักกับประเด็นนี้ จึงเป็นการค่อย ๆ สะสมความสามารถและพลังความเข้มแข็ง สักวันหนึ่งชุมชนอาจมีความกล้าที่จะลุกขึ้นไปต่อกรกับอำนาจที่เหนือกว่าได้ และลุกขึ้นมาจัดการพื้นที่ในชุมชนตนเองอย่างแข็งขัน สามารถกำหนดเองว่าอะไรควรมีหรือไม่ควรมีบ้างในชุมชน หรือเขาอาจหันหน้าหาภาคีเป็นหน่วยงาน อาจเป็นตำรวจ ทหาร ที่เขาไว้วางใจได้ ซึ่งขณะนี้เขากำลังก้าวไปประสานงานกับหน่วยทหารอีกหน่วยหนึ่งที่จะให้ความร่วมมือ ดังคณะนักวิจัยชุมชน บางท่านกล่าวว่า “ได้ไปคุยกับทหารอีกหน่วยหนึ่งที่ติดกับชุมชนด้านหลัง เกี่ยวกับการเฝ้าระวังยาเสพติด บริเวณที่เปลี่ยวริมคลอง

ที่ทหารได้สร้างกำแพงสูงกันเขตไว้ และไม่ได้มีการดูแลทั้งที่ใช้เป็นทางผ่านร่วมกับชุมชน ก็ได้รับความร่วมมือรับปากว่าจะช่วยกันเฝ้าระวัง” (พีปัด, สนทนา, 29 มีนาคม 2552) และชุมชนเลือกที่จะจัดการเรื่องที่สามารถทำได้ก่อน เช่น การดึงเด็กออกมาจากร้านเกม การเตือนไม่ให้เด็กเข้าไปยุ่งเกี่ยวในร้านคาราโอเกะ เป็นต้น

4. “พลังปิติ”: ความภาคภูมิใจของคณะนักวิจัยชุมชน ในการเสริมสร้างความปลอดภัยแก่เด็กในชุมชน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจึงเอื้อให้ชุมชนเป็นผู้ “สร้าง” และ “ใช้” ความรู้ที่แตกต่างไปจากงานวิจัยกระแสหลักที่เป็นที่นิยมในสังคมไทย (Traditional Research) ตรงที่กระบวนการวิจัยจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของบุคคล เกิดพื้นที่ของการเรียนรู้ ที่แตกต่างจากอดีตที่ผ่านมาที่ชาวชุมชน “ถูกทำ” กิจกรรมให้และ “ยึดเยียด” องค์ความรู้ที่ชุมชนควรมี การปรับใช้องค์ความรู้มาดำเนินการเพื่อเด็กส่วนใหญ่ในชุมชนยังคงมีน้อยมาก เพราะชุมชนเป็นเพียงผู้รอคอยการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็ก และออกไปรับเอาความรู้จากองค์กรภายนอกมาเก็บไว้ในลิ้นชักของตนเองจนชาชิน เมื่อเริ่มดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ชุมชนเริ่มเป็นผู้เรียนรู้ เป็นผู้ “สร้างความรู้” จากการร่วมทำงานวิจัย การเรียนรู้ครั้งนี้ไม่เพียงให้คำตอบแก่โจทย์การวิจัยยังก่อให้เกิดการพัฒนาความสามารถของในตัวนักวิจัย คณะนักวิจัยชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดที่มีผู้กล่าวไว้ว่า

. . . การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มิใช่แค่เพียงให้ได้คำตอบแก่หัวข้อหรือโจทย์วิจัยเท่านั้น เป้าหมายที่สำคัญกว่านั้นคือ การทำให้การวิจัยเป็นทักษะชีวิต เป็นทักษะทางความคิด ทางปัญญา ทำให้การแก้ปัญหาและหาคำตอบ ด้วยการใช้ปัญญาที่เกิดจากกระบวนการวิจัย กลายเป็นวิถีชีวิตของทุกคนในสังคม โดยเฉพาะคนในชุมชนที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย (นลินี กังศิริกุล, 2547, น. 5)

ดังนั้น กล่าวได้ว่าชุมชนมีการพัฒนากระบวนการทางความคิด ค่อย ๆ สลายจากสำนึกที่เป็นผู้รับหรือผู้รอคอยการพัฒนา มาเป็นสำนึกร่วมในการ “นำการพัฒนา และสร้างความรู้” ด้วยมันสมองและสองมือของชุมชนเอง สถานะของชุมชนจึงเริ่ม “เท่า” กับหน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามามีบทบาทในชุมชน ช่วยสร้างสรรคความรู้อัตลักษณ์ (Self Esteem) มีการยอมรับตนเองของคณะนักวิจัยชุมชน (Self Acceptance) การยอมรับตนเองไม่ใช่แค่ยอมรับโดยคนอื่น มีการเคารพตนเอง เพราะว่าได้มีโอกาสในการเข้ามาทำวิจัยร่วมกัน คิด และคุยร่วมกัน แล้วเกิดผลความเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เห็นร่วมกัน ทำให้กลับมามองย้อนแล้วภาคภูมิใจในตัวเอง มีการ

ยอมรับตัวเองยิ่งสูงขึ้น ยิ่งต่อเติมเป็นพลังในตัวเองที่เข้มแข็งมากขึ้น ความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นกับ คณะนักวิจัยชุมชนระหว่างการทำงานร่วมกันทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีดังนี้

4.1 ความภูมิใจที่ตนเองมีคุณค่าในการทำประโยชน์แก่ชุมชน

4.2 ความภูมิใจในความสามารถของตนเอง: ทำงานวิจัยได้และเข้าใจงานวิจัยมากขึ้น

4.3 ความสำเร็จครั้งสำคัญของคณะนักวิจัยชุมชน: การเชิญเชิญเยาวชนกลุ่มเสี่ยงมาเป็นภาคีการพัฒนาชุมชน

4.1 ความภูมิใจที่ตนเองมีคุณค่าในการทำประโยชน์แก่ชุมชน

การพัฒนาคุณค่าในชีวิตของคณะนักวิจัยชุมชน เริ่มจากความอยากเข้ามาช่วย ออกกำลังกายชักชวนเพื่อชุมชน ทำเพื่อตนเองและครอบครัวอยู่ในพื้นที่ที่ดีขึ้น หลังจากนั้นคณะ นักวิจัยชุมชนได้มีโอกาสดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตามโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก ซึ่งเป็นโอกาสที่แต่ละคนจะได้ใช้พลังความสามารถที่มีอยู่ในตนเองในการ เกื้อกูลผู้อื่น จนได้รับการให้ความสำคัญ ได้รับความยอมรับจากผู้อื่น และมีความยอมรับตนเองว่า มีความสำคัญ มีความสามารถและใช้ความสามารถที่มีอยู่กระทำการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ ส่งผลให้คณะนักวิจัยมีความรู้สึกต่อตนเองในทางที่ดี เพิ่มความภาคภูมิใจ (Self-Esteem) มากยิ่งขึ้น การพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเองเกี่ยวข้องกับการสร้างพลังในตัวบุคคล ที่ได้มีโอกาส กระทำผลงานที่สามารถทำให้ได้ค้นพบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับจากผู้อื่น เป็นที่พึ่งพา ของเด็ก ๆ ในชุมชน สามารถแผ่หรือขยายพลังความใส่ใจในการร่วมดูแลเด็กในวงกว้างต่อไปได้

หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมผ่านไประยะหนึ่งคณะนักวิจัยได้มองย้อนกลับไปถึงการเข้า มามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หลายคนรู้สึกดีที่ได้มาร่วมเป็นคณะนักวิจัยชุมชนและสะท้อน ออกมาอย่างความภาคภูมิใจว่า “ก็ รู้สึกดี ก็รู้สึกอะไรมากขึ้น รู้ว่าในชุมชนเขาอยู่กันยังไง บ้านเป็น ยังไง . . . ก็ได้รู้ว่าตรงไหน ก็มีเพื่อนร่วมงานเยอะขึ้น” (น้องฝน, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552) “. . . ตอนลงพื้นที่มีความรู้สึกเหนื่อยมาก เราไม่ได้อะไรตอบแทน แต่เรามีใจอาสาเต็มร้อย มีใจที่ จะเรียนรู้อะไรที่จะช่วยเหลือชุมชน . . .” (แม่จ๋า, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2552)

นอกจากนี้ยังมีนักวิจัยชุมชนเป็นสมาชิกชุมชนใกล้เคียง แล้วมาเข้าร่วมกิจกรรม ครอบครัวยุคใหม่รุ่นที่ 1 และเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่ง ของชุมชนนี้ ต้องมีความรับผิดชอบแก่ชุมชน มีความรักและผูกพันกับชุมชนนี้มาจึงอยากทำอะไร เพื่อชุมชนนี้ สะท้อนถึงความมีจิตอาสาของเธอและชัดเจนมากขึ้นเมื่อได้เข้ามาสัมผัสพบปะในการ

เป็นคณะนักวิจัยชุมชน และได้ทำอะไรเพื่อคนอื่นมากกว่าที่ผ่านมาว่า “ภูมิใจ ภูมิใจ มากไม่เคยทำอะไรอย่างนี้เลย จริง ๆ ไม่เคยทำอะไรที่เป็นประโยชน์อย่างนี้เลย ทำให้ชุมชน รู้สึกดี . . . ได้ช่วยเหลือชุมชนให้ชุมชนได้พัฒนาขึ้น . . . ได้รู้ข้อมูลพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ เราก็เอาข้อมูลนี้มาพัฒนาชุมชนเราอีกทีหนึ่ง ถึงแม้ว่าไม่ได้ดีมาก แต่ก็พัฒนาได้ . . .” (น้องอีฟ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

4.2 ความภูมิใจในความสามารถของตนเอง: ทำงานวิจัยได้และเข้าใจงานวิจัยมากขึ้น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนวัดพระอารามหลวงเพื่อส่งเสริมความปลอดภัยแก่เด็ก เป็นกระบวนการที่จุดประกายให้คนในชุมชนเปลี่ยนมุมมองใหม่จากเรื่องที่เคยเห็นจนชินตา เป็นสิ่งที่มีคุณค่า และกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ให้ฝึกการคิดเป็นระบบ เป็นขั้นตอน แสวงหาข้อมูล แสวงหาหลักฐานมาคิดวิเคราะห์ตีความ ไม่ด่วนสรุปจากความรู้สึกนึกคิดของตนเองฝ่ายเดียว เป็นเหมือนแบบฝึกหัดให้ได้ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ แต่เนื่องจากวาทกรรมเรื่องการวิจัยถูกสร้างขึ้นจากผู้คนที่มิได้มีวุฒิทางการศึกษา คำว่าการวิจัยจึงถูกแยกห่างจากชาวบ้านไปทุกที ๆ เมื่อมีการกระตุ้นให้ชาวบ้านคนรากหญ้าหันมาสนใจการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ด้วยตนเองจะสังเกตเห็นใครหลาย ๆ คนร้อง “อ้อ” ชาวบ้านทำไม่ได้หรอก เป็นไปไม่ได้ ซึ่งคนเหล่านั้นล้มคิดไปว่า กระบวนการวิจัยมีหลายระดับการวิจัยขั้นพื้นฐานเกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเราตลอดเวลาจากการตั้งคำถาม หาคำตอบจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร ไม่ใช่เชื่อตามที่ได้ยินคนอื่นเขาว่ามาอย่างเดียว

หลังจากที่ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมร่วมกันมาระยะหนึ่ง ชุมชนนี้เริ่มมีการทบทวนต่อพื้นที่ที่ตนเองอยู่เกี่ยวกับเรื่องความปลอดภัยที่มีต่อเด็กในชุมชน จากเมื่อก่อนที่ไม่ค่อยได้คิดตั้งคำถามกับข้อมูลต่าง ๆ ที่รับรู้มา แต่ตอนนี้ตั้งคำถามมากขึ้น เห็นข้อมูลในชุมชนมากขึ้น และค่อย ๆ เข้าใจสาเหตุของปัญหามากขึ้น คณะนักวิจัยชุมชน ได้มีโอกาสร่วมกันคิดร่วมกันพัฒนาชุมชน และได้มีโอกาสพูดคุยสะท้อนข้อมูลออกมาให้คนอื่น ๆ ในชุมชนได้รับทราบ ทำให้เห็นประโยชน์จากการพัฒนา/แก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างตรงจุด บนพื้นฐานข้อมูลสภาพปัญหาของชุมชนบางท่านคิดว่า “. . . ทำวิจัยดีกว่า ดีตรงที่เรารู้ปัญหามาแล้วทั้งชุมชนว่าเป็นปัญหาอย่างไร แล้วเรามาประเมินว่าจะแก้ยังไง . . .” (แม่กึ่ง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

คณะนักวิจัยกลายเป็นคนช่างสังเกต สงสัยใฝ่รู้ และตั้งคำถามมากขึ้น จากการมาร่วมกลุ่มกันเป็นคณะนักวิจัยชุมชน มาทำวิจัยในพื้นที่ชุมชนของตนเองทำให้เกิดการพัฒนาความสามารถของคณะนักวิจัยชุมชน เป็นคุณค่าในชีวิตของสมาชิกชุมชนคนธรรมดาที่ใช้

กระบวนการวิจัยในการดำเนินงานแก้ปัญหาในชุมชน มีความเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล กลายเป็นคน “ช่างสงสัย ใฝ่รู้” เป็นคุณลักษณะสำคัญของนักวิจัย คือ เป็นผู้ที่หมั่นตั้งคำถาม ซึ่งคณะนักวิจัยชุมชน สะท้อนว่า ชาวบ้านจะเป็นนักวิจัยได้ อันดับแรกต้องเป็นผู้ที่ช่างสงสัย ดังคณะนักวิจัยชุมชนท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ชาวบ้านอย่างเราหรือ คือต้องมีการสงสัยก่อน” และเป็นคนที่ช่างสังเกตเรื่องราวต่าง ๆ รอบตัวมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นที่กำลังร่วมกันทำวิจัยมีคำบอกเล่าของคณะนักวิจัยชุมชน ที่สะท้อนความเป็นคนช่างสังเกตมากขึ้นว่า “ก็เมื่อก่อนเห็นไปวัน ๆ เหมือนคนทั่วไปอยู่ ตอนนี่เราเริ่มมาคิด บ้านนี้เป็นสร้างสรรค์ บ้านนี้ไม่สร้างสรรค์” (แม่ตา, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552) และ “ให้ความสนใจกับพื้นที่มากขึ้น ทุกวันนี้ก็ดูในกรมมากขึ้น ในบ้านตัวเอง เขาไปใช้ เขาไปดูตรงนี้เสีย เด็กเป็นอย่างนี้นะ ผู้ใหญ่เป็นอย่างนี้นะ สังเกตมากขึ้น แต่ก่อนต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจกัน เขาไปยุ่งกับเขามากเดี๋ยวเขาตำเอา เขาไปยุ่งกับครอบครัวเขาก็ไม่กล้าพูด” (แม่ตุ้ย, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

เมื่อแต่ละคนเริ่มเป็นคนช่างสังเกต ก็เริ่มสงสัยใคร่รู้ เกิดการตั้งคำถามนำไปสู่การ ค้นหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ในช่วงแรกเป็นการลงไปสอบถามความคิดของสมาชิกชุมชน และเมื่อได้ ข้อมูลมีรวบรวมให้เห็นแล้วมีคณะนักวิจัยชุมชน บางคน คิดว่า ยังไม่แน่ใจในรายละเอียดกับ ปραกฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จึงได้ลงพื้นที่จุดนั้นเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงอีกครั้ง

รู้สึกตัวเองเอ๊ะมากขึ้น เริ่มสงสัยมากขึ้น ว่าเอ๊ะทำไมตรงนี้คนอื่นว่าตรงนี้ไม่คืนะ อย่างลานกีฬา เอ๊ะทำไมไม่คืนนะ เราก็ไปดู ไปหาข้อมูลถึงได้รู้ว่า ออมีกรรมมูล แล้ว เราก็มาแก้ปัญหา มาวางแผนกัน มีการพูดคุยกัน เราเอ๊ะมากขึ้น แล้วก็ได้ลงไปดูว่า เป็นยังไง จริงมั๊ย ที่น้อง ๆ เขาบอกมา เริ่มหาความเป็นจริง สิ่งที่เกิดขึ้นจริงมากขึ้น ไม่ใช่ฟังอย่างเดียว (แม่กึ่ง, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

สิ่งที่คณะนักวิจัยได้เรียนรู้จากการลงไปสัมภาษณ์เก็บข้อมูลมีความหมายและมีคุณค่ากับนักวิจัยชุมชนมากกว่าแค่การได้ข้อมูลมา แต่ยังหมายถึง การได้ฝึกพูดคุย ฝึกถาม และฝึกฟังจับประเด็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในชุมชนของเขามากกว่าแค่พูดคุยเรื่องทั่ว ๆ ไป และฟังหูไว้หูเหมือนในอดีต มีเสียงสะท้อนจากคณะนักวิจัยชุมชน ว่า “จากที่ไม่เป็นอะไรมาเลยเราก็เป็นถามเป็น ประโยคนี้เราควรถาม ประโยคนี้เราไม่ควรถาม เราก็เริ่มรู้ว่าจะถามแบบไหน ” (แม่ตา, สนทนา, 12 กรกฎาคม 2551) และบางท่านกล่าวว่า “ถือว่าได้ทักษะจากการที่เราฝึกเป็นนักวิจัย เราได้ไปถามไปหาข้อมูล ใช้เทคนิคยังไงให้เขาตอบมา . . .” (พี่ปัด, สนทนา, 12 กรกฎาคม 2551) และได้เรียนรู้ว่าวิธีการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย เรื่องการเขียนบันทึก การจด การเขียน ที่อย่างนักวิจัยบางคนไม่ค่อยเขียน ก็เขียนมากขึ้น บางคนเขียนลงสมุดบันทึก

แยกเป็นสมุดบันทึกข้อมูลจากการลงสัมภาษณ์และข้อมูลความรู้สึกส่วนตัวของนักวิจัย และ
 เยารชนที่เข้ามาร่วมคณะนักวิจัยชุมชนได้ฝึกการเขียนบันทึกกันมากขึ้น

เมื่อคณะนักวิจัยชุมชน เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการแสวงหาความรู้จากการวิจัยเพื่อ
 จัดการสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมแก่เด็ก สามารถเริ่มดำเนินกิจกรรมการวิจัยเพื่อปกป้อง
 คุ้มครองเด็กในชุมชนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมได้ด้วยตนเองแล้ว ก็เกิดเป็นคุณค่าและ
 ความภาคภูมิใจภายในตัวนักวิจัยเอง ตัวอย่างเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของคุณบุญลิตา
 ประเสริฐทรัพย์ หนึ่งในคณะนักวิจัยชุมชน และมีอาชีพเป็นแม่ค้าขายอาหารในวิทยาลัย
 อาชีวศึกษาแห่งหนึ่ง ที่เล่าอย่างภาคภูมิใจว่าหลังจากมาร่วมทำวิจัยในชุมชนทำให้เธอกล้าคิดกล้า
 พูดมากขึ้น และพูดคุยกับอาจารย์ในวิทยาลัยได้ทุกเรื่องอย่างเต็มภาคภูมิ กล่าวคือนักวิจัย
 มีความรู้สึกยอมรับตนเองของนักวิจัยด้วยไม่ใช่แค่ยอมรับโดยคนอื่นเพียงอย่างเดียว (Self
 Acceptance)

อาจารย์คนหนึ่งทำวิจัยเรื่องหมักแก๊สจากเศษอาหาร อาจารย์บอกว่าเธอเก็บเศษขยะ
 ไปให้ชั้นนะที่หลังร้าน เราก็ถามว่า อาจารย์จะเอาไปทำอะไร....อาจารย์ก็บอกว่าชั้น
 จะเอาไปทำอะไรมันก็เรื่องของชั้น ....อาจารย์จะเอาไปทำวิจัยหนูนะ ...อาจารย์ว่า..
 เธอรู้ด้วยหรือว่าเป็นงานวิจัย บอกหนูสิว่าอาจารย์ให้เก็บของพวกนี้แล้วไปทำอะไร
 แล้วเขาก็ชนะได้ที่หนึ่งของประเทศ มีแก๊สเอามาจุดใช้ได้ เราสามารถเอาของพวกนี้
 มาทำได้ เอามาหมัก มาทำได้ ถ้าไม่มีแก๊สแล้ว ถ้าเราไม่รู้ เราก็ไม่กล้าพูดกับอาจารย์
 เขาให้ทำอะไรก็ทำไป แต่ตอนนี้บอกว่าถึงละบาทไม่เอาแล้ว ขอถึงละร้อย เพราะ
 อาจารย์เอาไปทำได้ประโยชน์มากอาจารย์ก็ได้รางวัลเยอะอาจารย์ก็บอกว่าเธอนี้รู้
 มากนะคือกล้าพูดกล้าบอกกล้าเถียงกับเขา... มีความรู้มากขึ้น มากกว่าที่เังอยู่บ้าน
 ไม่รู้อะไร คือ เราลงมาทำงานอย่างนี้ลูกรู้ไปด้วย จากที่ไม่รู้อะไร ก็มีความรับผิดชอบ
 มากขึ้นรู้มากขึ้น คุยกับคนอื่นมากขึ้น ได้ข้อมูลมากขึ้น วิจัยง่าย ค่ะ ถ้าเรารู้หลักว่า
 เราตั้งเป้าแบบไหน ว่าเราอยากรู้เรื่องอะไร เราก็ลงไปทำ ลงไปถาม แล้วมาประมวลก็
 ได้คำตอบ (แม่ตา, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

เป็นตัวอย่างที่สะท้อนร่องรอยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเองซึ่งงานวิจัย
 นอกจากจะได้คำตอบวิจัยที่เป็นโจทย์วิจัยที่เราตั้งไว้แล้ว ยังได้พัฒนาชีวิต พัฒนาความคิดของ
 คณะนักวิจัยชุมชน ด้วย ที่สำคัญ คือ ระหว่างการทำงานวิจัยต้องมีการทบทวนว่า งานวิจัยนี้
 ก่อให้เกิดการเรียนรู้อะไรแก่ตัวนักวิจัยบ้าง และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอะไรแก่ตัวนักวิจัยซึ่งมี
 คุณค่าและความหมายมากกว่าการทำวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัยเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ การค้นหาข้อมูลจากการสำรวจเป็นขั้นตอนการวิจัยที่มีความชัดเจน เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ใช้เวลามาก จนเป็นแบบแผนให้คณะนักวิจัยชุมชน จดจำและเข้าใจได้ว่าจะดำเนินการวิจัยเราต้องทำอย่างไร และคิดอยากจะใช้การวิจัยเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กและครอบครัวในชุมชนต่อไป

. . . สมมุติว่าเราจะทำวิจัยชุมชน (ครั้งต่อไป) เราก็ต้องมาตกลงว่าเราจะทำอะไร เมื่อเราจะทำอะไรเราก็ต้องมา วางเก็บข้อมูลเนื้อเรื่องที่เราอยากจะได้ . . . เป็นการเก็บข้อมูลโดยนักวิจัยไปถามความเห็นจากชาวบ้านด้วย เกิดเป็นข้อมูลที่ไม่ใช่ข้อมูลเท็จนะ แต่เป็นข้อมูลจริง ๆ เลยที่เราต้องดำเนินการแก้ไข เพราะได้จากการเก็บข้อมูลตามบ้านทั้ง 4 ชุมชน . . . ถ้าเราช่วยกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผน . . . ตัวนี้เป็นแนวทางในตัวเราว่าถ้าข้างหน้าคิดจะทำอะไร ก็ใช้หลักการทำวิจัยเป็นแนวทาง มาคุยกันมาร่วมกัน เมื่อเก็บข้อมูลแล้วถ้าเราไม่เอามาทำก็เป็นเศษกระดาษเฉย ๆ มันต้องเอามา รวมกัน เสร็จแล้วก็มาคิด ซึ่งบอกซักนิดหนึ่งจะได้เห็นภาพ ที่เราเก็บมาก็วิเคราะห์ออก พอเก็บข้อมูลเสร็จแล้วนำข้อมูลนั้น ๆ ที่เราอยากจะทำเอามาวิเคราะห์ เป็นตัววิจัยตามเนื้อหาเครื่องมือที่เราอยากจะทำ เสร็จแล้วเราจะทำอะไร ก็ออกร่างมาเป็นแผนหาทางออกในการแก้ปัญหา เพราะการทำวิจัยอย่างที่เรารู้ เรื่องพื้นที่สร้างสรรค์-ไม่สร้างสรรค์ อันนี้เราหาจุดเสี่ยงเราก็เอาตัวนั้นมาเป็นแผน (พีบีดี, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

การปฏิบัติงานจริงของชุมชนยังคงดำเนินต่อไปในขณะนี้ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา การดำเนินงานตามแผน และร่วมค้นหาแนวทางที่เหมาะสมที่จะแก้ไขปัญหาพื้นที่ไม่สร้างสรรค์ จากการร่วมเรียนรู้ไปด้วยกันมากกว่ารับรู้เพียงอย่างเดียว เป็นการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมแก้ไข ปัญหาในคณะนักวิจัยชุมชน การเปิดอกได้ตรงต่อสะท้อนคิดร่วมกัน มีส่วนก่อให้เกิดความตระหนัก ในปัญหาและมีส่วนร่วมในการเลือกและตัดสินใจที่จัดการปัญหาด้วยตนเอง ทำให้เห็นคุณค่า ในกิจกรรมเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก จนรู้สึกว่าการวิจัยเป็นเจ้าของกิจกรรมเอง (Sense of Belonging) ไม่ใช่ของคนนอกชุมชนดังในอดีตที่ผ่านมา

4.3 ความสำเร็จครั้งสำคัญของคณะนักวิจัยชุมชน: การเชื่อเชิญเยาวชนกลุ่มเสี่ยงมาเป็นภาคีการพัฒนาชุมชน

จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญอีกประการหนึ่ง อันเป็นผลมาจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม คือการเริ่มเปิดพื้นที่และโอกาสให้เด็กและเยาวชน เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เริ่มจากเวทีการ

ประชุมรวบรวมข้อมูลของคณะนักวิจัยชุมชน ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 12 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2551 ได้มีการปรึกษาจากทุกคนในที่ประชุมว่าอยากให้มีการนำนักศึกษาที่มาทำกิจกรรมในชุมชนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตมาช่วยเก็บข้อมูลด้วย แต่คณะเจ้าหน้าที่จากเครือข่ายหน่วยงานเสนอว่า “ ถ้าเป็นนักศึกษา เขาทำได้ เขาเรียนมาเขาก็รู้ แต่เราไม่ต้องการ อยากให้คนในเป็นคนทำเอง แล้วเรามาเรียนรู้ไปด้วยกัน ว่าเราจะพูดอย่างไร . . . เราต้องการเรียนรู้กันเองในชุมชน เราเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ต้องได้ข้อมูลที่ไปถึง 100 เปอร์เซ็นต์หรอก แต่เราก็ได้เรียนรู้. . . ” (เพ็ญชีน สุวรรณวงศ์, สันทนา, 12 กรกฎาคม 2551) ผลจากการหารือร่วมกันพบว่าคณะนักวิจัยชุมชนทั้งหมดบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า “ไม่มีเยาวชนในชุมชนที่ให้ความร่วมมือและมีศักยภาพ ไม่มีเลยจริง ๆ จึงอยากให้นักศึกษาที่เรียนมาช่วยในการลงเก็บข้อมูล ให้คนในชุมชนพาลงก็ได้” การที่ผู้ใหญ่ในชุมชนไม่มีความมั่นใจว่าเด็กในชุมชนจะเข้ามาช่วยกิจกรรมในชุมชนได้ เพราะมีประสบการณ์ว่าเยาวชนที่เคยร่วมอบรมเข้ามาเป็นนักวิจัยเพียง 2 คนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามเมื่อได้ลงพื้นที่และพบข้อมูลว่าที่ลานกีฬามีกลุ่มวัยรุ่นมาวิ่งสู่มกันมาก มีนักวิจัยชุมชน คนหนึ่งซึ่งเป็นแม่อาสาสมัครในคณะทำงานศูนย์บริการครอบครัวได้เข้าไปพูดคุยด้วยและรายงาน ว่า เยาวชนที่วิ่งสู่มบริเวณนั้นมีบ้านอยู่ใกล้ศูนย์บริการครอบครัวและรู้จักกันมาก่อนจึงชวนมาเข้าร่วมการประชุมและเข้าร่วมกิจกรรมที่คณะทำงานพัฒนาเด็กและครอบครัวจัดร่วมกับมูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ปรากฏว่าเยาวชนในกลุ่มนี้แสดงความสนใจ และมาเข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์บริการครอบครัวจำนวน 4-5 คน หลังจากนั้นก็เข้ามาร่วมประชุมให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับพื้นที่บริเวณลานกีฬาเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2552

การเข้ามาของกลุ่มวัยรุ่นสะท้อนพลังของกลุ่มคนเล็ก ๆ ที่ยิ่งใหญ่ของกลุ่มวัยรุ่นที่สามารถเอาชนะใจ และเริ่มเกิดสายสัมพันธ์อันดี ส่งผลให้เกิดการขยายวงปกป้องคุ้มครองเด็กในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจากกลุ่มเด็กเอง ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนได้ เพราะ “. . . หัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน. . . ” (นิตยา เงินประเสริฐศรี, 2544, น. 61-62) เป็นความเปลี่ยนแปลงที่คณะนักวิจัยชุมชน ท่านหนึ่งเล่าให้ผู้ศึกษาฟังอย่างภูมิใจว่า

ตอนที่เราไปดึงเขา เรารู้ว่าตรงนั้นมีเด็กวัยรุ่นเยอะ เพราะว่ามีเด็กวิ่งสู่ม ตอนนั้นเราจะไปเข้าค่ายที่สมุทรสาคร เราก็เห็นว่าตรงนี้มีทีเด็กวัยรุ่นเยอะ เราก็เดินไปชวนมา

ตอนนั้นเรากลัวที่ไปยุ่งแล้วกลัวจะโดนเด็กว่า คือไม่มีใครเป็นตัวประสาน ตอนนั้นเราอยากได้เด็กเยาวชนไปเข้าค่ายไงเราก็เห็นตรงนี้เป็นเด็กโตก็เลยเดินไปชวนมา กุ้งชวนเด็กมีความสนใจก็เลยเดินตามมา . . . พลิกความคาดหมาย เพราะคิดว่าเขาไม่ยุ่งกับกิจกรรมของชุมชนเพราะว่าเขาไม่เคยให้ความร่วมมือ พอเราชวนเขามาเขาก็มาเราก็ดีใจที่เขา . . . แต่ว่าถ้าเกิดจะให้เขามารับผิดชอบอะไรอย่างนี้ เด็กอายุเท่านี้คงทำไม่ได้ ยังไม่มีวุฒิภาวะพอที่จะดูแลรับผิดชอบอะไรใหญ่ได้ แต่ว่าถ้าเราสั่งให้เขาทำเขาทำได้ . . . ถ้าถามว่าคนที่ไปมั่วสุมตรงนั้นน้อยลงไหม น้อยลง จุดหนึ่งมันหายไปแล้ว (จุดที่ชวนเด็กมา) ตอนนี้อยู่เหลือจุดสามจุดที่บอกว่าจุดคนแก่ปากหมา จุดนั้นยังอยู่ เพราะว่าเป็นคนแก่ที่ดัดยากแล้ว ไม่ได้แล้วกลุ่มนี้ (แม่กุ้ง, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

เมื่อชักชวนกลุ่มเยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรม ผ่านไประยะหนึ่ง ก็เกิดการสื่อสารกันมากขึ้น ทำให้กลุ่มแม่ ๆ อาสาสมัครที่เป็นคณะนักวิจัยชุมชน เริ่มมีความเข้าใจในตัววัยรุ่นกลุ่มนี้มากขึ้น เริ่มเปิดใจยอมรับสภาพที่เยาวชนเป็น และเข้าใจได้ว่าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงกลุ่มเยาวชนเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว ในระยะเวลาอันสั้น แต่ต้องอาศัยระยะเวลา เพราะเยาวชนเหล่านี้ถูกปล่อยปละละเลยมานาน การที่ชักชวนและเยาวชนยอมมาเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ก็นับว่าน่าภูมิใจระดับหนึ่ง ส่วนกลุ่มเยาวชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปได้แค่ไหน ก็ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของคณะทำงาน และความร่วมมือของเยาวชนด้วย นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวอย่างเข้าใจเยาวชนว่า

. . . พูดถึงเขามาอยู่ตรงนี้(ศูนย์บริการครอบครัวในชุมชน) ก็ดี ดีกว่าไปมั่ว แต่ก่อนที่ของเขาไม่ใช่ตรงนี้ ที่เขาอยู่ที่สนามไปมั่วสุม แต่ตอนนี้มาอยู่ตรงนี้ แม่คิดว่าดีแล้ว ถึงบางคนบอกว่า ได้ผล ไม่ได้ผล เราเพิ่งเอาเขามาได้ปีกว่า จะได้ผลร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ได้ ได้ซักห้าถึงสิบเปอร์เซ็นต์ ก็ดีแล้ว มันเพิ่งเริ่ม . . . เราไม่ได้เลี้ยงเขามา เราเพิ่งชักชวนเขา . . . เด็กกลุ่มนี้ เมื่อก่อนเขาถูกปล่อยแล้วเราเอาเขามาเข้ากรอบ เราจะดีเขาเข้ากรอบที่เดียวไม่ได้หรือ ใช่ว่าเรื่องง่าย . . . (แม่แห้ว, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2552)

นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ (Turning point) ที่เป็นการภาคภูมิใจของคณะนักวิจัยชุมชน ที่สามารถชักชวนเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาในชุมชนได้ การดึงกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมนับว่าเป็น “การขยายพื้นที่คุณภาพให้เด็กมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่พื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่หมายถึงพื้นที่ทางความคิด พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่สื่อด้วย การเปิดโอกาส

ให้เด็กเข้ามาร่วมคิดร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ เด็กจะกลายเป็นผู้แสดงออก (Active) ที่ไม่ใช่เป็นตัวประกอบ (Passive) ที่ถูกผู้ใหญ่บอกให้ทำอย่างที่ผ่านมา” (อัญมณี บุรณกานนท์, 2550, น. 81-82) การเชื้อเชิญวัยรุ่นเข้ามาร่วมกิจกรรมแตกต่างจากเดิมที่แทบจะไม่มีเด็กวัยรุ่น หรือเยาวชนเข้ามาร่วมในกิจกรรมเลย กลุ่มพ่อแม่อาสาสมัครก็ไม่เคยคิดที่จะชักชวนเข้ามา แต่ตอนนี้หลังจากมีการสำรวจ เริ่มเห็นสถานการณ์ ประกอบกับได้เข้าไปพูดคุยกับวัยรุ่นกลุ่มนั้น ก็มีการเปลี่ยนแปลงก้าวข้ามความคุ้นเคย ออกจากมุมมองที่มีต่อวัยรุ่นแบบเดิม ๆ ที่เป็นกันมา เปิดใจยอมรับกลุ่มเยาวชนวัยรุ่นเข้ามา และให้โอกาสในการทำกิจกรรม จนมีคณะนักวิจัยชุมชน บางท่านมองว่าเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งจากการทำวิจัย

... ได้เกิดสิ่งที่ดี ๆ ขึ้น คือ การรวมกลุ่มเยาวชน เป็นการรวมกลุ่มเยาวชนอันนี้เป็นสิ่งที่เราพอใจในระดับหนึ่ง คิดว่าการประสบความสำเร็จอย่างไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งแล้ว กลุ่มเยาวชนตรงนั้นเป็นกลุ่มเยาวชนที่มั่วสุมอยู่ในลานกีฬาที่เราไปรวบรวมข้อมูลมา แล้วเราสามารถดึงเยาวชนกลุ่มนี้มาร่วมกิจกรรม มาสร้างกิจกรรมตรงนี้ได้ แล้วมาร่วมช่วยกันคิดมาช่วยกันแก้ปัญหา แล้วก็มีความร่วมมือที่ดี มีความรับผิดชอบที่ดี อันนี้เป็นนิมิตหมายอันดีว่าการรวมกลุ่มของเราก็ดี การทำวิจัยก็ดี เริ่มมีการเคลื่อนไหวที่ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ ... ก็ประสบความสำเร็จ ตรงที่เกิดกลุ่มเยาวชนเข้ามาช่วย (พีบีดี, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

ส่วนกลุ่มเยาวชนเองก็มีความภาคภูมิใจที่ได้รับการยอมรับและได้มีโอกาสก้าวเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมผ่านไประยะหนึ่งกลุ่มเยาวชนได้มองย้อนกลับไปถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และสะท้อนออกมาว่า “รู้สึกดีที่ได้มาพัฒนาชุมชนตัวเอง มันก็มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง ... ช่วยกันคิดหลาย ๆ กลุ่มดีกว่า วัยรุ่นชอบเปิดอกคุยกัน” (น้องจุ่ม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552) และ “มาทำตรงนี้ รู้สึกดีที่ได้ช่วยเหลือคนชุมชนวัดประชาฯ ซึ่งหนูไม่ได้เป็นคนในชุมชนนี้ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีชุมชนที่ดี มีชุมชนที่ดี สะอาด ปลอดภัย และเยาวชนจะได้มีความสุข เป็นพี่น้องกัน มีปัญหาอะไรก็ช่วยกันแก้ไขปัญหา” (น้องอ๊อฟ, สันทนา, 24 มกราคม 2552)

กรณีกลุ่มวัยรุ่นที่ลานกีฬาในชุมชนวัดประชาระบือธรรม เป็นความสำเร็จในการดึงเยาวชนมาร่วมงานพัฒนาชุมชน ถือเป็นบทเรียนที่สำคัญบทหนึ่งของคณะนักวิจัยชุมชน เริ่มต้นจากการประจักษ์ถึงข้อมูลเกี่ยวกับวัยรุ่นมั่วสุมในพื้นที่ต่าง ๆ แต่ขณะนี้เป็นมากกว่าข้อมูลที่ตั้งอยู่เฉยกลับแปรเปลี่ยนมาเป็นความรู้ ซึ่งคณะนักวิจัยชุมชน ได้ขยายความลงรายละเอียดตรงนั้นจนได้ข้อมูลมาเพิ่ม จากนั้นมีการออกแบบกิจกรรม ชักชวนกลุ่มวัยรุ่นเข้ามาร่วม ขณะนี้หลายคนเห็น

ตรงกันว่า วัยรุ่นที่เคยถูกมองว่าเป็น “เด็กไม่ดี แม่ วัน ๆ เอาแต่มั่วซุ่ม” กลายเป็นกลุ่มที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมและสามารถรวมตัวในพื้นที่ดี ๆ เพื่อทำกิจกรรมดี ๆ ได้ มุมมองต่อวัยรุ่นที่เปลี่ยนไปนี้เกิดจากการเปิดโอกาสเต็มที่ ไม่กีดกันเพียงเพราะว่าเขามีพฤติกรรมเกเร ทำให้เห็นว่าวัยรุ่นกลุ่มนี้ไม่ถูกมองว่าเป็นตัวสร้างปัญหาอีกต่อไปและมีแนวโน้มว่าจะชักชวนวัยรุ่นวัยรุ่นเข้ามาช่วยอีกหลายคน ในมาเป็นฝ่ายสนับสนุนการดำเนินงานของคณะนักวิจัยชุมชน และร่วมกันเฝ้าระวังความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน การรวมตัวกันเกิดขึ้นบ่อยครั้งเข้าจึงได้มีการตั้งชื่อกลุ่มของวัยรุ่นเองว่า “กลุ่มยอดหญ้า” ซึ่งกลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ให้ผู้ศึกษาฟังว่า ชื่อนี้มีความหมายมาจากการมองเห็นต้นหญ้าต้นเล็ก ๆ ที่ไม่มีคุณค่า แต่สามารถออกยอดและเติบโตเป็นต้นหญ้าที่สวยงามมีคุณค่าได้ เปรียบเสมือนตนเองที่เป็นแกนนำกลุ่มเยาวชนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มาจากกลุ่มเด็กที่ไม่มีใครมองเห็นคุณค่า แต่จะมารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมดี ๆ ให้ได้ สรุปได้ว่าการรวมตัวของวัยรุ่นที่ถูกมองว่า “มั่วซุ่ม กระทำผิด ฯลฯ” ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่คณะนักวิจัยชุมชน ทำให้มีความเข้าใจวัยรุ่นมากขึ้น